

Üstün Zekâlı Ve Yetenekli Çocuklar Ve Eğitimleri İle İlgili En Çok Sorulan Sorular

Doç. Dr. Ahmet Kurnaz, akurnaz@erbakan.edu.tr, Necmettin Erbakan Ün.

Hamza Kaynar, hmzkynr@gmail.com, Necmettin Erbakan Ün.

Kaynak Gösterimi: Yeni Türkiye Dergisi, Özel Yetenekliler Özel Sayısı - I, Eylül-Ekim 2020; Sayı 115, s.175-206.

Üstün zekâlı ve yetenekliler (ÜZY) alanında yıllardır çalışan bir akademisyen, bilim insanı ve araştırmacı olarak üstün zekâlı ve yetenekli çocukların ve öğrencilerin tanınmasına ilişkin olduğu gibi eğitimleri, karşılaştıkları muhtemel sorunlar, doğru bilinen ancak yanlış düşünceler, bu çocuklarda zekâ, tanılama amaçlı kullanılan zekâ testleri gibi pek çok soru ile karşılaşmaktayız. Kimler? Nasıllar? Neredeler?

Kamuoyunda üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar ile en yaygın soruları belirlemek için bu alanda çalışmakta olan 15 uzman ve öğretmene “ÜZY ile ilgili size en çok sorulan sorular nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya öğretim üyeleri Sayın Doç. Dr. Faruk Levent, Doç. Dr. Marilena Z. Leana Taşcılar, Doç. Dr. Feyzullah Şahin, Dr. Öğr. Üy. Gülşah Battal Karaduman, Dr. Öğr. Üy. Rıdvan Karabulut ve BİLSEM Öğretmenleri Sayın Hatice Çetinkaya, Bilge Atış Sekücü, Canan Şentürk Barışık ve Barış Doğrukök cevap vermişlerdir. Kendilerine bu soruların belirlenmesinde sağladıkları katkılar için teşekkür ederim. Gelen sorular içerisinde BİLSEM’lerle ilgili de 15 önemli soru bulunmaktadır. Ancak aynı makalede konuyu ele almak hem konuların odak noktasını yakalamak, hem de makale hacmi dikkate alınarak BİLSEM’le ilgili soruların başka bir makalede ele alınmasına karar verilmiştir.

İnsanlar zihinlerindeki ideal üstün zekâlı ve yetenekli çocuk figürünü keşfetmeye çalıştığından bu çocukların tanınması belki de en dikkat çekici, merak uyandırıcı boyutlarının başında gelmektedir. Elbette ki insanlar için üstün zekâlı ve yetenekli çocukların olağanüstü özelliklere sahip olması ebeveynlerde dâhil herkesi mutlu etmektedir. Bu özelliğin onları başarıya taşıyacak en önemli neden olduğunu düşünmektedirler. İnsanlar gibi devletler de bu çocukların hali hazırda var olan potansiyellerini keşfetme ve toplumun faydasına sunma amacıyla üstün yeteneği geliştirme amacı içerisindedirler (Sak, 2018).

Tüm bu bileşenler düşünüldüğünde üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar ile ilgili çok çeşitli soruların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu sebeple genel olarak aşağıda sıkça sorulan sorulara yanıt verilmeye çalışılmıştır. Bu cevaplar her ne kadar da bilimsel kaynaklar temel alınarak cevaplanmaya çalışılmış olsa da kesin doğrular değildir. Bu açıdan bu sorulara ek cevabı olanların görüşlerini mail ile tarafımıza bildirilmesi bizi memnun edecektir.

Soruları cevaplamadan önce belirtmek gerekir ki üstün yetenek, özel yetenek ve üstün zekâ kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı görülecektir. Bu kavram kargaşası karşısında her ne kadar ortak bir şekilde “üstün zekâlı ve yetenekli” kavramının kullanılmasını tercih etsek de yer yer özel yetenek ve üstün zekâ kavramlarını da kullanılmıştır. Böylece bu kavramların benzer yanları olduğu kadar ayrı yapılar da olabileceklerini gösterilmek istenmiştir.

1. Üstün Zekâlılık nedir?

Zekâ beynin bütün aygıtlarının uyumlu, etkili ve verimli çalışmalarının davranış üzerinde gözlemlenen etkisine verilen soyut bir addır. Üstün zekâlı kişiler zihinsel farklılıkları nedeniyle her zaman toplum içinde sivrilmeyebilirler hatta sıra dışılıklarını hiç kimse fark etmeyebilir. Ne zaman ki zihinsel olağandışılık bireyin sosyal ve duygusal özelliklerini de etkilemeye başlar, o zaman söz konusu kişi toplumun genelinden birçok yönüyle farklı bir kişilik kazanma sürecine girer. Maalesef bu durum çoğu zaman toplum üyeleri tarafından sindirilemeyebilir.

Üstün zekâ tanımlarına baktığımız zaman uluslararası alanyazında üstün zekâlılık ve yeteneklilik, bu konuda oluşturulmuş kuramlarca açıklanmaya çalışılmıştır. Tannenbaum'un kuramına göre de üstün zekâlılıkta önemli olan toplumsal ihtiyaçlara cevap verme kapasitesi ile ilgilidir. Bu açıdan bakıldığında Einstein, Edison ya da Flaming bir yandan nadiren rastlanmaları, diğer yandan da toplumun en önemli gereksinimlerini karşılamaları açısından üstün zekâlıdır. Bu açıdan Mustafa Kemal Atatürk de üstün zekâlıdır. Picasso, Mozart ve Kant ise olağanüstü yetenekleri ile toplumun sanat, edebiyat ve müzik vb. alanlardaki değer verdiği özelliklere sahip olmaları açısından üstün zekâlıdır. Örneğin doktorlar, avukatlar ve öğretmenler medeniyetin gelişim rotasını değiştirecek yaratıcı ürünler ortaya koymuyor olsalar bile toplumca önemsendikleri için üstün zekâlı sayılır. Ayrıca toplumun eğlence, gülme ve magazin gibi ihtiyaçlarını karşılayan ve tuhaf yetenekler sergileyebilen bireyler de üstün zekâlı sayılır.

Renzulli (1986), üstün zekâlılık ve yetenekliliği genel ya da özel yetenek, yaratıcılık ve motivasyon arasındaki ilişkilerden oluştuğunu belirtir. Bu açıdan bakıldığında örneğin zekâ testinden oldukça yüksek bir puan alarak BİLSEM'e girip çalışmalara katılmakta isteksizlik gösteren öğrencinin durumu sorgulanabilir. Örneğin Renzulli'nin (1978) üç halka kuramına göre üstün zekâ, ortalama üstü genel veya özel yeteneğin, yaratıcı yeteneğin ve motivasyonun etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu tanımları kabul eden ve matematik alanında özel yetenekli öğrencileri tanılamak isteyen bir program öğrencilere matematiksel yetenek ölçümleri, yaratıcılık ölçümleri ve matematiğe karşı ilgi ve matematikte motivasyon ölçümleri yapmalı, her üç ölçümden ortalamanın üzerinde puan alan öğrenciler ise üstün zekâlı ve yetenekli öğrenciler olarak tanılanarak programa kabul edilmelidir. (Ayas, 2018).

Stenberg ve Zhang (1995)'in Beşgen Kuramı da Renzulli'ye benzer şekilde üstün zekâlılıkta üreticiliği benimser. Ayrıca üstün zekâlılık için olağanüstülük ve enderlik önemlidir. Bu kurama göre üstün zekâlı sayılmak için üstün zekâlılığın bilimsel ölçütlere göre belirlenmesi ve Tannenbaum'un da vurguladığı gibi toplumsal bir karşılığının olması gereklidir. Ayrımsal üstün zekâ ve üstün yetenek kuramı ise adından da anlaşılacağı üzere üstün zekâ ve üstün yetenek arasındaki farka vurgu yapar. Bu kurama göre üstün zekâ, en az bir yetenek alanına ilişkin ve doğuştan gelen ileri zihinsel kapasiteyi ifade eder. Kuramda üstün zekâ doğal yetenek ile eş anlamlı olarak kullanılır. üstün yetenek ise en az bir performans alanında doğal zihinsel kapasitenin, yaşama birlikte sistematik olarak geliştirilerek ve bilginin iler düzeyde öğrenimi ile ortaya çıkar. Bu kuramda deneyim ve öğrenme önemlidir (Sak, 2013). Bu konudaki başka bir kuram da zekânın genlerle ilişkisini inceleyen Emergenlik ve Epigenetik gelişimi kuramıdır. Bu kuramın zekâ ile ilgili görüşleri zekâ doğuştan mı gelir sorusunda cevaplandırıldığı için burada tekrar ele alınmamıştır.

Uluslararası düzeyde önemsenen Marland Raporuna (1972) göre üstün zekâlılık; *genel zihinsel, özel akademik, yaratıcı-üretkenlik, liderlik, sanat veya psikomotor alanlardan en az birinde olağanüstü potansiyel yeteneğe sahip olan veya bu alanlardan en az birinde olağanüstü başarı gösteren çocuklar*” üstün zekâlı olarak tanımlanmıştır. MEB Özel Eğitim Hizmetler Yönetmeliğinde de (2020) “özel yetenekli birey; “Yaşıtlarına göre daha hızlı öğrenen, yaratıcılık, sanat, liderliğe ilişkin kapasitede önde olan, özel akademik yeteneğe sahip, soyut fikirleri anlayabilen, ilgi alanlarında bağımsız hareket etmeyi seven ve yüksek düzeyde performans gösteren birey” olarak tanımlanmıştır. Ülkemizde de sadece zekâ testlerinden alınan puana bağlı bir üstün zekâlılık tanımı yerine uluslararası alanyazındaki üstün zekâlılık kuramlarının da ölçütlerini dikkate alan, ülkemizin temel önceliklerini önemsemiş ve oluşturacağımız üstün zekâlılar eğitim politikaları ve programlarına ihtiyaç veren bir üstün zekâlılık tanımının yapılması şarttır.

Daha geniş kapsamlı bir tanım ortaya atan Amerika Birleşik Devletleri üstün Zekâlı Çocuklar Ulusal Konseyi üstün zekâlı çocuğu "bir ya da daha fazla alanda olağanüstü performans gösteren veya olağanüstü potansiyeli olan birey" olarak tanımlamıştır. Diğer bir çağdaş tanımda ise Columbus Grubu üstün zekâyı; "üst düzey bilişsel yeteneklerin ve yoğun duyguların birleşerek alışılmadık dışında deneyimler yarattığı eş zamanlı olmayan gelişim" olarak tanımlamıştır. Eş zamanlı olmayan gelişim zekâ düzeyi arttıkça daha da artmaktadır. Ülkemizde ise üstün zekâlı ve yetenekli (ÜZY) bireyler büyük oranda BİLSEM öğrencilerinin seçiminde karşımıza çıkmaktadır. BİLSEM'e girişte de kabul edilen tek kriter uygulanan zekâ testinden 130 ve daha fazla puan almaktır. BİLSEM öğrencileri de ÜZY olarak kabul edilmektedir. Ancak uluslararası terminolojide üstün zekâlı ve yetenekliliğin ölçütleri farklılık göstermektedir.

Üstün zekânın tanımı konusunda henüz evrensel düzeyde bir uzlaşmaya varılabilmemiş değildir. Gerçekte böyle bir uzlaşma aranılması da ne kadar gereklidir tartışma götürür. Çünkü üstün zekâ psikolojik olduğu kadar sosyolojik de bir kavramdır bu nedenle ki üstün zekâ tanımının bireyden bireye toplumdaki topluma, zamandan zamana ve coğrafyadan coğrafya farklılıkları gösterdiğini ileri sürmek yadsınmamalıdır (Sak, 2018).

2. Zekâ doğuştan mı getirilir, sonradan mı edinilir? Zekâ geliştirilebilir mi? Hayatının bir aşamasında üstün Zekâlı olmadığı belirlenen bir birey ileride üstün Zekâlı olabilir mi? Test yapılmalı mı?

Dean Keith Simonton'un ortaya atmış olduğu Emergenik Kalıtım ve Epigenetik Gelişim Kuramı (1999-2005), üstün zekânın genetik yapısının nasıl oluştuğunu ve üstün zekânın doğumdan itibaren nasıl bir gelişim gösterebileceğini açıklamaktadır. Kuram'a göre üstün zekânın çok farklı boyutları olan bileşensel bir yapısı vardır. Eğer üstün tek boyutlu olmak yerine çok boyutlu ve bu boyutların her birinin oluşumunun farklı unsurların birleşimiyle ortaya çıktığı varsayılırsa, üstün zekânın oluşumunun yaygın olarak düşünüldüğünden çok daha karmaşık bir süreci kapsadığı anlaşılır.

Kuram emergenik kalıtım ve epigenetik gelişim olmak üzere iki modelden oluşmaktadır. Emergenik kavramı, bir sistemin evrimsel olarak ortaya çıkış biçimini betimler. Oluşumunda rol oynayan ön koşullar ve bu ön koşulların organizasyon biçimleri önceden kestirilemez. Diğer bir ifadeyle emergenik kavramı, nasıl organize olacağı kestirilemeyen

veya önceden açıklanamayan ön koşullara bağlı olarak bir sistemin ortaya çıkış şeklini ifade eder. Epigenetik kavramı ise henüz organizasyonunu tamamlamamış bir hücrenin aşamalar halinde farklılaşıp gelişerek bir organizmayı oluşturmasını açıklar. Kısacası emergenik kavramı bir sistemin ortaya çıkış biçimini, epigenetik kavramı ise sistemin gelişim biçimini anlatır.

Emergenik kurama göre üstün zekânın oluşumuna hangi genetik bileşenlerin ne kadar oranla katıldığı bilinmemektedir. Zekânın soyaçekimi üstün zekâyı oluşturan genetik bileşenlerin bütün konfigürasyonlarının kalıtım yoluyla mükemmel bir şekilde aktarılamaması, üstün zekânın kalıtımsal olarak oluşma olasılığını yani anne ve babadan transfer edilme olasılığını yok eder. Eş konfigürasyon aktarımı sadece aynı yumurta ikizlerinde görülebilir. Bununla birlikte zekâ potansiyelinde doğuştan getirilen nitelikler önemlidir.

Genetik olarak aktarımı garanti edilemeyen zekânın doğuştan sonra nasıl gelişeceğini açıklamasını da epigenetik gelişim kuramı ortaya koymaktadır. Epigenetik gelişime göre üstün zekâyı oluşturan genetik bileşenlerin doğumdan sonra nasıl gelişebilecekleri hem genetik hem gelişimsel boyutlardan açıklar. Buna göre genetik özelliklerin önemli bir kısmı doğumdan hemen sonra ortaya çıkmaz. Bu gelişim bazen çok hızlı bazen de yavaş gelişim gösterirler. Bu nedenle üstün zekânın gelişimi tamamen dinamik bir süreçtir.

Erken çocukluk döneminde üstün zekâ işaretlerinin görülmemesi bu çocuğun ileride üstün zekâli olmayacağı anlamına gelmez. Çocukken üstün zekâlilik işareti göstermeyen bireyler yetişkinliklerinde “dâhi” bile olabilirler. Üstün zekâliliğin çok farklı genetik bileşenlere dayalı olması farklı biçimlerde değişmelerine sebep olmaktadır. Bu nedenle karmaşık üstün zekâ türlerinin gelişimi basit üstün zekâ türlerinin gelişimlerine göre daha geç oluşabilir. Bu nedendir ki zekâ ölçümleri hayatın bir noktasında ve sadece bir kez değil, sürekli bir şekilde yapılmalıdır. Aslında daha önemli olan zekânın bir ölçüme dayalı olmasından çok bireyin sergilediği performansın gözlenmesine dayalı eğitsel tanılama ile beraber yürütülmesidir.

Diğer yandan çocukluk yıllarında üstün zekâlilik işaretlerinin çok belirgin olması bireyin yetişkinlik yıllarındaki üstün zekâ oluşumunu garanti etmez. Çocuklukta üstün zekâli oldukları görülen bireylerin ilerleyen yaşlarda üstün zekâliliklerini yitirdikleri görülebilir. Bu bireyin genetik bileşenlerinin gelişim hızının yavaşlamasına dayalı olabileceği gibi birey yeteneğini tamamen kaybedebilir (Sak, 2013). Örnek olarak, çocukluğunda çok zeki olduğu düşünülen ve çok büyük başarılar elde eden Michael Kearney, evde eğitim gördü. Michael'ın entelektüel gelişimi baş döndürücü bir hızdaydı. Lise ve kolejde hızla ilerleyen Michael, 1992'de sekiz yaşında Güney Alabama Üniversitesi'ne kaydoldu. İki yıl sonra, 10 yaşında, antropoloji alanında lisans derecesi ile ayrıldı ve şimdiye kadarki en genç üniversite mezunu olarak Guinness Dünya Rekorları Kitabı'na girdi- bugüne kadar eşi benzeri olmayan olağanüstü bir başarı elde etti. 20'li yaşlarında iki yüksek lisans derecesi de dahil olmak üzere doktorasını tamamladı ve bir yarışmada bir milyon dolar kazandı. Ama daha sonraki yaşamında üstün zekâliliği ile ilgili bir başarı sergilemedi. Benzer şekilde Laurent Simons, Jennifer Pike ve diğer üstün zekâli çocuklarda da benzer durumlar görülmüştür (Nevett, 2019).

Özetle üstün zekâlılık doğuştan getirilen genlerden yüksek düzeyde etkilenirken yaşamın ilerleyen aşamalarında pek çok faktörden etkilenerek bir seyir izler. Bugün zekânın geliştirilebilir olduğu konusunda bir şüphe yoktur. Zekânın gelişiminde çocuğun anne karnındaki gelişimi, beslenme, çocuğun sağlıklı bir aile ortamında büyümesi, anne babanın çocuk yetiştirme tarzları ve çocuğa sundukları fırsatlar, çocuğun zihinsel gelişim açısından doğru fırsatları yakalayabilmesi, çocuğun kişilik özellikleri gibi pek çok faktör de zekâ gelişiminde etkilidir. Özellikle çocuğun sağlıklı bir gelişim ortamında çocuğun kendi başına yapabileceği şeyleri yapmasına fırsatların verildiği, çocuğun üstesinden gelebilecek düzeyde zorlayıcı etkinliklerle karşılaşması, çocuğun bilgiyi ezberlemekten çok zihinsel gelişiminin öne çıkacağı bir eğitim alması zekâ gelişimini desteklemektedir (Baltaş, 2018; Canan, 2018). Bir çocuk için yapılabilecek en büyük kötülük onun kendi kendine yapabileceği bir şeyi onun yerine yapan bir yetişkinin himayesinde büyümesidir.

3. Üstün zekâlı ve yetenekli bireyleri tanılama ve erken tanılama süreçleri nasıldır?

Üstün veya özel yeteneklilere sunulan eğitim programları için öğrencilerin nasıl tanılanacağı en önemli sorunlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Üstün zekâlı ve yeteneklilerin eğitiminde tanılama, öğrencilerin herhangi bir programa uygunluğunun belirlenmesi süreci olarak değerlendirilebilir. En kapsamlı hali ile özel yeteneklilerin eğitiminde tanılama, öğrenci hakkında bilgilerin toplanarak eğitsel kararların verildiği bir süreç olarak tanımlanabilir. Bu süreçte ne tür verilerin, hangi kaynaklardan, hangi yöntemlerle toplanacağı ve bu veriler kullanılarak yapılacak eğitsel farklılaştırmalar ebeveynleri, eğitimcileri ve araştırmacıları zorlayan başlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel yetenekli bireylerin tanılama uygulamaları kendi başına bir tartışma alanı olmakla beraber eğitimlerinin diğer bileşenlerine ilişkin farklı tartışmalara da kaynaklık etmektedir (Ayas, 2018).

Sak (2013), tanılamının bireysel ve toplumsal olmak üzere iki amaçla yapıldığını belirtmiştir. Bu fikre göre tanılama öğrenciye fayda sağlamak ve dolaylı olarak topluma fayda sağlamak amacıyla yürütülmelidir. Ancak tanılamının kendi başına bir fayda sağlamayacağı açıktır. Çünkü bireye eğitsel açıdan fayda sağlanması ancak eğitsel farklılaştırma ile mümkündür.

Clark (1997) üstün yeteneğin tanılanması sürecinin çok kolay olduğu şeklinde eğitimcilerde ve ailelerde yanlış bir kanı olduğunu belirtmiştir. Oysa araştırmaların ortaya koyduğu bulgulara göre bir sınıfta üstün zekâlı ve yetenekli öğrencileri tanılamak oldukça zor olabilir. Bütün üstün zekâlı ve yetenekli öğrenciler aynı öğrenme stilleri ya da davranışları sergilemeyebilir veya farklı şekil ve düzeylerde olabilirler. Dahası bu öğrenciler sınıfta kabul görmek için yeteneklerini gizleyebilirler ya da tam tersi sınıf içinde işbirlikçi tutum sergileyip sınıf kurallarına ya da eğitim düzenine karşı direnç gösterebilirler. Bu bağlamda bilinenin aksine yeteneği fark edip desteklemek kolay bir beceri değildir (Eker, Kurnaz, & Sarı, 2018)

Heller (2004) tanılama uygulamalarındaki ana başlıkların dört soruya ilişkin olduğunu belirtmektedir: (a) Ne tanılanmalıdır? Özel yeteneğin göstergeleri nelerdir? (b) Neden tanılama yapılmalıdır? Tanılama hangi amaçla yapılmalıdır? (c) Nasıl tanılama yapılmalıdır? Tanılamada ne tür bilgiler, araçlar ve yöntemler kullanılmalıdır? (d) Ne zaman tanılama

yapılmalıdır? Tanılama eğitim sürecinin hangi aşamasında yapılmalıdır? Bir defada mı yoksa devam eden bir süreç şeklinde mi olmalıdır?

Üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin tanılmalılarında; zekâ, yaratıcılık ve başarı gibi bireysel özellikler ile ilgili bilgilerin toplandığı ve bu bilgiler ışığında çocukların zihinsel kapasiteleri ya da potansiyelleri hakkında kararların alındığı bir süreci kapsar (Sak , 2018). Tanılama sürecinde öğrenciden alınan bilgilerin derinliği, doğruluğu; veri toplama araçlarının çeşitliliği ve disiplinlerarası uzmanların sürece katkıda bulunması tanılamanın kalitesini artırır. Tanılamanın doğruluğu toplumsal yarar da sağlayacaktır. Tanılama ile öğrencilere özgü ve uygun özel eğitim, rehberlik ve danışmanlık programları hazırlamak ana amaç olmalıdır. Tanılamada bazı ilkeler göz önünde bulundurulmalıdır. Yapılacak tanılama öğrencinin yararına olmalıdır. Tanılamada bilimsel yöntemler esas alınarak, etkililiği kanıtlanmış modeller kullanılmalıdır. Öğrencilerin farklı yetenekleri tanımlanabilmesi için kapsamlı olmalıdır. Mümkün olduğunca erken tanılama yapılmalı ve öğrencilerin yarar sağlayacağı eğitimler ivedilikle başlatılmalıdır. Tanılamalar sistematik bir şekilde yapılarak sürekliliği sağlanmalıdır. Her öğrenci için en azından bir ön taramadan geçirilecek şekilde, eğitimde eşitlik ilkesi gereği tüm öğrencilerin tanılmadan faydalanması sağlanmalıdır. Eğitim programlarının içerik ve amaçlarına uygun tanılama araçları kullanılmalıdır. Bütün bu ilkeler çerçevesinde bir kurul ya da komisyon tarafından öğrencinin üstün zekâlı ve yetenekli olup olmadığına karar verilmelidir (Sak , 2018).

Tarama, aday gösterme ve yönlendirme, tanılama sürecinin genellikle ilk aşamasıdır. Bu aşamada kritik etken ise üstün yeteneğin aşamadaki ilgili kişilerce fark edilmesidir. Bu aşamada yeteneğin fark edilerek bir programa yönlendirilmesi ya da aday gösterilmesi, aile ortamında ve okul öncesi/ilköğretim kademesindeki sınıf ortamında gerçekleşmektedir. Taramalarda genellikle genel yetenek testleri, önerme uygulamalarında ise aday gösterme/gözlem formları kullanılır. Yönlendirmeyi ise isteğe bağlı başvurular, uzmanlar, aileler, öğrenciyi tanıyan bireyler yapabilir. Tarama/aday gösterme sürecinde öğretmen ve ebeveyn gözlem formları, görüşme kayıtları, akran mülakat formları gibi nitel veri toplama yöntemleri sıklıkla kullanılır. Okullara gönderilecek bir form ile yönetici, rehber öğretmen, sınıf öğretmeninden, özelliklere uyan öğrencileri aday göstermeleri ya da ebeveynlerden çocukları içinde en uygun olanlarını belirlemeleri istenir. Her çeşit çocuğun devam ettiği, resmi devlet okullarında öğretmenlik yapanların bu konudaki isabet oranı %60 dolaylarındadır (Eker, Kurnaz, & Sarı, 2018).

Aday gösterilen öğrenciler ya grup yetenek testi ya da bireysel zekâ testi alırlar. Hangi testin alınacağı genelde aday gösterilen öğrenci sayısına ve bu öğrencileri tanılamaya çalışan kurumun görevine bağlıdır. Binlerce öğrenciye bireysel zekâ uygulamak ne pratik ne de ekonomik bir yöntemdir. Bu yüzden, eğer aday gösterilen öğrenci sayısı fazla ise, sadece grup zekâ testi kullanılır ya da grup zekâ testleri süzgeç olarak kullanılıp bu testlerde başarılı olan öğrenciler bireysel zekâ testleri alabilirler. Tarama aşaması gibi bu aşama da üstün zekâlı öğrencilerin tanılanmasında çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu aşamada öğrencilerin gösterdikleri performans eğitim programlarına kabulünde en önemli ölçüt olarak kullanılır. Her testin doğru tanılama oranı farklı olduğundan bu aşamada kullanılan test türleri çok önemlidir. Bu testler sadece zekâ veya yetenek testleri olmayabilir. Nitekim bazı ülkelerde başarı, yaratıcılık testleri, dereceleme ölçekleri ve öğrenci ürünlerinin saklandığı portfolyolar

bu aşamada öğrenciler hakkında bilgi toplamak amacıyla kullanılmaktadır. Gerek ülkemizde gerekse yurt dışında üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin belirlenmesinde genellikle zekâ testi uygulanmaktadır. Uygulanan zekâ testleri tanılamaya yönelik bir takım eksiklik ve aksaklıklara neden olmuştur. Örneğin testlerin ve ölçeklerin yurt dışı orijinli olması kültürel farklılıkları ve algılama sıkıntılarını da beraberinde getirmiştir.

Grup yetenek testleri ve daha sonra bireysel zekâ testlerinden başarı ile geçmiş öğrenciler için karar verme aşamasına geçilir. Öğrencilerin bireysel özellikleri hakkında toplanan bütün bilgiler bu aşamada incelenir ve bir komisyon tarafından değerlendirilir. Komisyon, öğrenciler hakkında “Programa kabulü uygundur.” ya da Programa kabul koşullarını karşılayamamıştır.” şeklinde bir karara varır. Ülkemizde ise üstün zekâlı ve yeteneklilerin tanılanması deyince akla öncelikle Bilim ve Sanat Merkezlerine (BİLSEM) yerleştirmeyi hedefleyen ve Rehberlik ve Araştırma Merkezleri (RAM) tarafından yapılan tanılama süreci gelmektedir. BİLSEM dışında ise ÜYEP tarafından yapılan üniversite bazlı yetenek tanılama süreci, ülkemize özgü tanılama süreçlerinde dikkate değer iki önemli örnektir.

Üstün zekâlılık toplum tarafından bireysel farklılığa verilen bir etikettir. Her bireyde ve her türlü etiketleme bireyin iyi oluşu üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilir. Bu durum üstün zekâlı ve yetenekliler için de geçerlidir. Dolayısı ile hem avantaj hem de dezavantajlar içerir ve bireyde iki yönlü etki yaratır. Üstün zekâlılık bireysel ve toplumsal katma değerler getirebileceği gibi bireye zarar da verebilir. Bu nedenle üstün zekâ paradoksal bir özelliktir. Sadece merak amacıyla ya da çocukları etiketlemek için yapılacak olan tanılamamanın hiçbir faydası yoktur. Olumlu koşullar karşılandığında üstün zekâ bireyin özgüvenini, saygınlığını, benlik algısını, çalışma disiplini ve başarısını olumlu yönde etkiler. Ancak üstün zekâ yalnızca bir etiket olarak kullanıldığında bireyi geliştirmekten öte olumsuz yönde etkiler (Sak, 2013). Üstün zekâlı ve yetenekli çocuğun etiketlenmesi, onun sürekli olarak üstün zekâlı ve yetenekli olduğuna ilişkin bir değerlendirme yapılmasına neden olur. Bu değerlendirmenin sürekliliği çocukta üstesinden gelemeyeceği bir yük oluşturur. Her çocuğun ayrıcalıklı bir birey olarak değil, normal bir birey olarak diğer insanlarla etkileşim halinde yaşayabileceği, sağlıklı bir yetişkin yaşamı sürdürebileceği, diğer insanlarla ortak özelliklerinin olduğunu kabullenebileceği, başkalarını ötekileştirmeyeceği, kendisini sağlıklı olarak değerlendirebileceği bir kendilik algısına ihtiyacı vardır (Özbay, 2013). Bu konuda daha fazla bilgi edinmek için Prof. Albert Ziegler’in Uluslararası Özel Yetenekliler Kongresi’nde "Beklenenden Düşük Başarı Gösteren Özel Yetenekli Öğrenciler: Teşhis ve Yaklaşım Biçimleri" konulu sunumunu (<https://www.tuzdev.org/kongre-2017>) dinlenilebilir.

Özetle Özel yetenekliliğin tanılanması rast gele ya da merakı gidermek için yapılması gereken bir uygulama değildir. Bir öğrencinin tanılanması için bazı gerekliliklerin ortaya çıkması gerekir. İlk olarak neyin tanılanması gerektiği belirlenmelidir. Bu nedenle belirlenmek istenen özel yeteneğin göstergeleri neler olduğu ortaya konulmalıdır. İkinci cevaplanacak soru neden tanılama yapılması gerektiğinin belirlenmesidir. Tanılama çocuğun yerleştirileceği okul türünün belirlenmesinde mi yoksa uygulanacak eğitim programının belirlenmesinde mi kullanılacaktır? Belirlenecek üçüncü unsur ise tanılamamanın nasıl yapılacağına belirlenmesidir. Son olarak da tanılamamanın ne zaman yapılacağına belirlenmesi

gerekir. Bunun için çocuğa tanılmanın kaç yaşında yapılacağını, bir defada mı yoksa belirli dönemlerde mi yapılacağını belirlenmesi gereklidir (Heller ve Schofield, 2012).

4. ÜZY olan çocuklar kendileri ÜZY olduklarının farkında mıdır? Bunu onlara söylemeli miyiz?

Bir çocuğa zekâ (IQ) puanının söylenip söylenmeyeceği konusu çeşitli tartışmalara yol açmaktadır. Halbuki bu soru aslında yanlış bir yaklaşımın ürünüdür. Çünkü IQ puanlarının doğuştan gelen zekâmızı, doğuştan gelen potansiyelimizi ve sınırlarımızı gösterdiğine inanmaya yönlendirilmiş durumdayız. Bazı uzmanlara göre IQ kişinin doğuştan gelen zekâsını ortaya çıkarmaz. Aksine, IQ testleri diğer birçok testin ortaya koyduğu şeyi ortaya çıkarır. Bu durum IQ testlerinin faydasız olduğunu göstermez. Okul yöneticilerinin, öğrencilerinin diğer okullara kıyasla ne durumda olduklarını görmeleri için çok yararlı olabilirler. Ebeveynlerin ve öğretmenlerin belirli bireylerde belirli güçlü veya zayıf yönler hakkında sahip olabileceği öngörülerini doğrulayabilir veya çürütebilirler.

IQ, beyin çekirdeğinize açılan her şeyi bilen bir pencere değildir. Bu yeni anlayışa göre, soru çocuğunuza IQ'sunu söyleyip söylememek olmamalıdır. Soru şöyle olmalıdır: Çocuğunuza IQ hakkında ne söylemelisiniz? Stanford'dan Carol Dweck, zekâyı geliştirmekte olan beceriler olarak gören öğrencilerin, zekâyı sabit bir nicelik olarak gören öğrencilerden çok daha başarılı olduğunu güçlü bir ortaya çıkarmıştır. IQ'ya esnek olmayan bir gerçek gibi davranmaktansa, çocuklarımızla yaptığımız konuşmalar ile onların zihinlerinde oluşan IQ'yu uygun bir yere koyabiliriz. Akademik olarak elde edilen başarılar bize öğrencinin şu ana kadar sınıfta ne durumda gösterir bununla beraber IQ ve diğer testler de bize öğrencinin entelektüel becerilerinin şu ana kadar nasıl geliştiğini göstermektedir. Zekânın çocuğun sahip olduğu kapasiteye göre geliştirilebilecek bir süreç olduğunu düşünürsek IQ testi ile ölçülen her bir becerinin de geliştirilebileceğini söyleyebiliriz. Dolayısı ile IQ puanı çocuklar için korkulacak ya da kaygı duyulacak bir şey olmaktan çıkacaktır.

5. Zekâ testleri ve geçerlikleri nasıldır?

Her tanılama yöntemi ve her tanılama aracı bir miktar yanılma payına sahiptir. Yani hatasız tanılama yok diyebiliriz. Bu nedenle üstün yetenek tanısı almış çocuklar hakkında kesin kanaatlerle konuşabiliriz ama üstün yetenek tanısı almamış çocuklar hakkında üstün zekâlı ve yetenekli olmadıkları yönünde kesin kanaat bildirmemiz doğru olmayacaktır. Henüz yeteneği/potansiyeli fark edilmemiş çocuklar olabilir. Bu sebeple tanılamamanın sürekli olması önemlidir. Buradan 'bütün çocuklar üstün zekâlı ve yeteneklidir' şeklinde bir yorum da çıkarılmamalıdır çünkü bütün çocukların üstün zekâlı ve yetenekli olduğunu kanıtlayan bilimsel tek bir araştırma yoktur. Doğal olarak her çocukta bir miktar potansiyel vardır ancak bu potansiyel her bireyde üstün yeteneğe dönüşecek kadar yeterli değildir, yeterli olanların da bir kısmı süreç içinde dönüşümü gerçekleştiremez. Eğer tamamı dönüşecek olursa üstün yeteneğin kendisinden bahsedemeyiz çünkü üstün yeteneğin birincil ilkesi ender olmasıdır. Herkeste var olan bir şey ender değildir ve bu nedenle üstün yetenek kabul edilemez (Sak, 2018).

Araştırmalarda; yetenek alanlarındaki çeşitlilik, yeteneğin kendini gösterebileceği ve geliştirilebileceği ortamlara erişememesi, yetenek belirleme ölçeklerinin sınırlılıkları, ekonomik ve kültürel dezavantaj gibi etmenlerin üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin fark edilmesini zorlaştırdığı görülmüştür (Clark, 1997, s.54; Sternberg, Jarvin ve Grigorenko, 2011, s.14-33; Kuzgun, 2004, s. 62; Tomlinson vd., 2002; Eker, Kurnaz, Sarı, 2018).

6. *X zekâ testi doğru tanılama için yeterli mi? X zekâ testinde yüksek puan aldı, tanılama sürecinde ya da RAM'da gerekli puanı alamadığı durumlarda ölçümlerin yanlış ve tutarsız olduğu düşünülmesi midir?*

Hem üstün zekâlı ve yetenekli öğrencileri tanılama yöntemleri hem de ölçme araçları çok çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik üstün zekâlı ve yetenekli öğrencileri tanılamamın tek bir yolunun olmadığını açık bir kanıttır. Tanılama sürecinde başarı testlerinden yetenek testlerine, zekâ testlerinden gözlem değerlendirmelerine kadar geniş bir yelpazede yer alan ölçme araçları kullanılmaktadır. Benzer çeşitlilik yöntemlerde de vardır. üstün yetenek veya üstün zekâ tanısı koyma yöntemi, üstün zekâlı ve yetenekliler için eğitim programlarına öğrenci seçimi yönteminden ayrıştırılmalıdır.

Üstün zekâlı ve yetenekli öğrencileri tanılama süreci, bir eğitim programına öğrenci seçiminde kullanılacak tarama, test ve değerlendirme gibi aşamalardan oluşan bir süreç şeklinde betimlenmiştir. Süreç sonunda alınan kararlar öğrencinin üstün zekâlı ve yetenekli olup olmadığını ortaya koymaktadır. Bu süreç her ne kadar garantici bir yöntem içerse de sonuçları çoğu zaman öğrenci için dezavantaja dönüşebilmektedir. Sürecin gerçek hedefi öğrenci ayıklaması yaparak eğitim programına öğrenci seçmektir. Programa girmesine karar verilen öğrenciler üstün yetenek tanısı alırken giremeyen öğrenciler bu tanıyı alamamaktadır. İşte sorun bu ikinci tanıda yatmaktadır. Çünkü programa girmeyi başaramayan öğrencilerin pek çoğu üstün zekâlı ve yetenekli olmadıkları için değil programın kontenjanına girebilecek düzeyde başarı elde edemedikleri için üstün yetenek tanısı almamaktadırlar. (Sak, 2018).

7. *Öğrencilere farklı farklı zekâ testi uygulanması haksızlığa neden olur mu?*

Ülkemizde kullanılan zekâ testleri birbiri ile ilişkili bir yapıdadır. Hepsinin ölçtüğü puanlar arasında bir korelasyon vardır. Ancak zekâ hayatın bir noktasında ölçülebilen sabit bir nesne değildir. Tüm zekâ testlerinin kendi içinde engellenemeyen ve sonucu önemli derecede etkilemeyen bir hata payı vardır. Aynı zamanda testlerin uygulayıcılarından, test uygulanana öğrencinin test olduğu günkü duygusal ve bilişsel halinden ve testin uygulandığı ortamdan kaynaklanan farklılıklar oluşabilmektedir. Dolayısı ile ülkemizde kullanılan testlerin hepsinin geçerli ve güvenilir ve bu puanlar arasında yüksek düzeyde bir korelasyon olduğu; ancak bu puanlar arasında farklılıklar oluşabileceği unutulmamalıdır.

Zekâ testleri kuramsal temelleri, kullanım alanları, yapısı ve uygulama biçimleri bakımından farklı sınıflamalara ayrılmaktadır. Genel olarak en yaygın sınıflama uygulama biçimleri göz önünde bulundurularak yapılan sınıflamadır: bireysel ve grup zekâ testleri. Bu tarz sınıflamalar testleri anlamada, karşılaştırmada ve ihtiyaç durumunda hangisini kullanmamız gerektiğine karar verme sürecinde kolaylık sağlamaktadır. Aşağıdaki bölümlerde genel olarak ülkemizde de yaygın olarak kullanılan bireysel ve grup Zekâ testleri yer almaktadır. Bireysel Zekâ testlerinin bazıları hem sözel hem görsel alt testler içerirken, bazıları ise sadece görsel alt testlerden oluşmaktadır. Şu an ülkemizde WISC-R, WISV-V

(WNV), SB, KBIT-2 ve ASİS yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu zekâ testlerinden KBIT-2 akıcı ve kristalize zekâyı, diğer zekâ testleri de bunlara ilave olarak görsel işleme, kısa süreli bellek, işlem hızı ve niteliksel akıl yürütme becerilerini ölçmektedir.

ASİS'in güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları 2000'in üzerinde çocukla kapsamlı bir şekilde çalışılarak yapılmıştır. Güvenirlik analizi kapsamında iç tutarlılık, tekrar test güvenilirliği ve puanlayıcılar arası güvenilirlik olmak üzere üç tür güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Yapılan analizlerde ASİS'in bileşen iç tutarlılık ve tekrar test güvenilirlik katsayılarının mükemmel düzeyde olduğu, alt test iç tutarlılık ve tekrar test güvenilirlik katsayılarının iyi ve çok iyi düzeyde olduğu, puanlayıcılar arası güvenilirliğin ise alt test bazında mükemmel düzeyde olduğu saptanmıştır. Özellikle iç tutarlık güvenilirliğinin mükemmel düzeyde olması tanılama, seçme, yerleştirme ve müdahale amaçlı değerlendirmeler için oldukça güvenilir sonuç ortaya koymaktadır. (Sözel vd., 2018).

Tüm bu bilgiler ışığında, zekâ testlerinin birbiri arasında güçlü korelasyona sahip olması nedeniyle öğrencilere farklı farklı zekâ testleri uygulanmasının herhangi bir haksızlığa ya da tutarsızlığa sebep olacağı düşünülmemelidir.

8. Wisc-r zekâ testi nasıldı? Wisc-r testi ile yapılan tanılamalarda öğrencilerin niteliğini belirleme açısından daha iyi değil miydi?

Öğrenci seçiminin ilk aşamasını sınıf öğretmenlerinin doldurduğu "İlköğretim Çağı Öğretmen Gözlem Formu" oluşturmaktadır. Gözlem formlarına göre özel yetenekli tanılaması için önerilen öğrenciler, tanılama sürecinin ikinci basamağı olan Temel Kabiliyetler Testine (TKT 7-11), burada başarı gösterenler üçüncü basamağı olan WISC-R testine girmektedirler (Sıcak, 2014). Son yıllarda BİLSEM seçmelerinde ikinci basamakta kullanılan TKT 7-11 yerine Bakanlık merkezi grup tarama sınavı uygulamaya başlamıştır. WISC-R zekâ testi için yapılan eleştirileri de dikkate alan Bakanlık bu testin yerine ise 2015 yılından itibaren WNV yetenek testini uygulamaya başlamıştır.

Ekici ve Kurnaz (2020) yılında yapılan araştırmada BİLSEM'e öğrenci seçiminde kullanılan tanılama araçları ilişkin rehber öğretmen ve BİLSEM öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Psikolojik danışman ve rehber öğretmenlere BİLSEM tanılama sürecinde uygulanan WISC-R ve Wechsler Nonverbal Yetenek (WNV) testlerine ve uygulama sürecine ve sonuçlarına ilişkin görüşleri sorulmuştur. BİLSEM öğretmenlerine de tanılama sürecine, BİLSEM'e kabul yaşına, grup tanılama sürecinde TKT ile seçilen öğrenciler ile tablet uygulamasına dayalı seçilen öğrencilerin farklılıklarına, BİLSEM'lere kabul edilen öğrencilerin doğru seçilmesine ilişkin görüşleri sorulmuştur.

BİLSEM tanılama sürecinde kullanılan WISC-R testi ilgili görüşleriniz nelerdir?' sorusuna rehber öğretmenler; tanılama sürecinde WISC-R zekâ testinin birçok beceriyi ölçmesi açısından kapsamlı, işlevsel, geçerli ve güvenilir olduğunu, ancak özellikle sözel alt testlerde revizyona gereksinim duyulduğunu belirtmiştir. Rehber öğretmenler dikkat çektiği bir diğer nokta ise WISC-R testinin özellikle WNV testine göre uzun, zaman alıcı ve uygulamasının zor bir test olmasıdır. Testin uygulanmasının uzun zaman almasının öğrencilerin dikkatinin uzun süre korunmasına da olumsuzluk yaratmaktadır.

‘BİLSEM tanılama sürecinde bu yıldan itibaren WISC-R Testi yerine WNV Testinin uygulanacak olması ile ilgili görüşleriniz nelerdir?’ sorusuna rehber öğretmenlerin testin sözel bölümünün eksik oluşunu olumsuz bulunmakla birlikte WNV testinin geçerlilik ve güvenilirliğinin yüksek olduğunu ifade etmiştir. WNV Testinin WISC-R Testi kadar alt ölçeğinin bulunmaması, kapsamlılığı açısından bir eksiklik olmakla birlikte daha kısa sürede uygulanabiliyor olması, daha pratik ve ekonomik bir test olması yönüyle avantajlıdır. Güncel ve orijinal olması ve yalnızca Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kullanıldığından yaygın olmaması açısından da BİLSEM’e yerleştirmelerde kullanılması daha güvenilir ve sağlıklı değerlendirme sağlamaktadır. Rehber öğretmenlerden alınan görüşlere göre, WISC-R zekâ testinde eleştirilere konu olan hususların bu testle giderildiği ancak bu testin WISC-R zekâ testine göre daha az alt alanını ölçmesi ve sözel olmayan bir test olması eleştirilmiştir. ‘BİLSEM tanılama sürecinde ilk kez bu yıl kullanılan WNV Testinin, uygulanma süreci ile ilgili görüşleriniz nelerdir?’ sorusuna rehber öğretmenler; sürecin sağlıklı işlediğini ve WNV testinin performans, dikkat ve algıyı ölçmede başarılı olduğu ifade etmişlerdir. Öğretmenler testi geçerli ve güvenilir ve seçici bulduklarını söylemişlerdir. Öğretmenlerin “Testin tüm Türkiye’de eş zamanlı yapılması ve her test uygulayıcısına günlük dört öğrenci düşmesinin güzel bir uygulama olduğunu düşünüyorum. Sürecin kendi ikliminde sağlıklı bir şekilde devam ettiği kanaatindeyim”, “Öğrencilerin dikkatini çeken bir içeriğin olması öğrencilerin sürece daha aktif olarak katılımını sağladı. Çekingen öğrencilerin test sürecinde kendini daha iyi hissetmesini sağlayan bir testti. Öğrencilerin performanslarını rahatlıkla ortaya koymalarını sağlamıştır. WNV de çocuğun performansını, dikkatini ve algısını ölçmede oldukça başarılı bir test olduğunu düşünüyorum”, “Sürecin önceki yıllara göre daha sağlıklı olduğu kanaatindeyim. Akademik başarı zekânın salt belirleyicisi olmadığı ama zekânın bir göstergesi olduğu kabul edilirse; grup taraması sınavı sonrası WNV yetenek testi uygulanması daha fazla yarar sağlayacağını düşünmek yanlış olmaz.” görüşlerini belirtmişlerdir.

‘WISC-R Zekâ Testi ve WNV Testinin üstün zekâyı ayırt etme gücü ile ilgili görüşleriniz nelerdir?’ sorusuna rehber öğretmenlerin %38’i WNV testini daha ayırt edici olduğunu söylerken öğretmenlerin %31’i WISC-R daha ayırt edici ancak güncellenmeli demıştır. Bununla birlikte rehber öğretmenlerin %19’u WNV’yi sözel yetenekleri ölçmemesi açısından eksik bulmaktadır. Ancak sözel yeteneklerin ölçülmesinde özellikle yurt dışından uyarlanan ölçme araçlarının dezavantaj oluşturduğu da unutulmamalıdır. Tüm bunlar dikkate alındığında WISC-R testinin güncel olmamasının büyük bir olumsuzluk olduğu söylenebilir.

BİLSEM öğretmenleri ise ‘Özel yeteneklileri tanılama sürecinde kullanılan zekâ testleriyle ilgili olarak farklı görüşlere sahiptir. BİLSEM öğretmenlerinin %32’si WNV testini güncel ve bu testle seçilen öğrencilerin doğru seçildiğini düşünmekte birlikte %23’ü sözel yetenekleri ölçmemesini eksiklik olarak görmektedir. Öğretmenlerin %23’ü WISC-R testinin daha ayırt edici olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte BİLSEM öğretmenleri kendi ülkemize has testler geliştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Literatürdeki bilgiler dikkate alındığında zekâ testlerinin belirli aralıklarla güncellenmesini bir zorunluluk olduğu, zekâ testlerinin sözel yetenekleri ölçen alt testlerinin kültürden çok fazla etkilendiği çok önemli iki noktadır. 1970’li yıllarda ülkemizde uyarlanan WISC-R güncelliğini yitirdiği söylenebilir. Tüm bilgilere rağmen zekâ testlerinin nihayetinde

zekânın benzer alt boyutlarını ölçtüğü ve aralarında yüksek bir korelasyon olduğu, yani birinden alınan puanların diğerleri ile yakın değerler içerdiği unutulmamalıdır.

9. ÜZY bireylerde okulda görülmesi muhtemel olumsuzluklar nelerdir?

Polonyalı bilim insanı Kazimierz Dabrowski'nin Olumlu Ayrışma Teorisi'ne göre özel yetenekli bireyler beş temel alanda aşırı duyarlılık ya da yoğunluk (over excitability) yaşarlar. Bunlar psikomotor, duygusal, hissel, bilişsel ve hayali alanlardır. Buna göre özel yetenekli bireylerde yüksek düzeyde zihinsel ve fiziksel enerji bulunur. Özellikle küçük yaşlarda devamlı araştıran, bir yerleri karıştıran, oyuncakların içini açan, sürekli soru soran çocukların daha az dinlendiği ve uyuduğu söylenebilir (Çitil, 2020). Üstünler bu tür özelliklerinden dolayı okul hayatında bazı olumsuzluklar yaşayabilmektedir.

ÜZY bireylerin yaşına göre ileri dil becerisine sahip olabilmektedirler. Bunun sonucunda sınıf düzeyinin üzerinde kelimeler kullanır ve arkadaşları anlamaz. Anlaşılamayan birey arkadaşlık ilişkisi kurmakta zorlanır ve akranları ÜZY'li bireyden uzaklaşır. İleri dil becerisi, hızlı ve yaratıcı düşünme becerisine sahip olan üstün yetenekli çocuklar kendilerine verilen problemleri istenilenin dışında çözebilir. Öğrencinin farklılığının farkında olmayan öğretmen bu durumu otoriteye saygısızlık olarak değerlendirip sınıf ortamında çatışmaya dönüştürmesi muhtemeldir. Hızlı düşünerek tekdüzelikten çabucak sıkılan öğrenci, farklı yollardan yürümesine izin verilmezse sıkılabilir ve başka işlerle uğraşmaya başlar. Bunun neticesinde ise tüm sınıfın dikkatini çekebilir ve “aykırı, davranış problemi olan çocuk” olarak etiketlenebilir.

ÜZY'li öğrenci bazen ilgi duyduğu bir konu üzerinde uzun süre yoğunlaşabilir, ayrıntı içinde kaybolur ve çalışmalarının teslim tarihini kaçıır. Bunun doğal sonucu olarak işlerini tamamlayamadığı için hayal kırıklığı yaşar ve yaşatır. Dikkati ve ilgisi her şeyle kolaylıkla bozulabilir. Çalışmalarını tamamlayamayabilir. Bu özelliği nedeniyle öğrenci aynı anda birden çok projeyi yapmaya soyunabilir. Sahip olduğu yüksek enerji yanlış biçimde ADHD (Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite) olarak algılanmasına neden olabilir. Ayrıca üstün yetenekli çocuklar konuşmayı genelde sevdikleri için, gerek ders dışında küme tartışmalarında, gerekse ders sırasında, öğretmenin sınıf yönetimini zorlaştırabilir (Özbay, 2013).

ÜZY'li çocukların okulda karşılaşması muhtemel olan bir başka sorun ise fark edilmez ve desteklenmezse, bu özelliği çocuğa ağır bir yük getirebilir. Bu durum, sadece çocuk için değil, onunla ilişkisi olanlar için de bir problem oluşturabileceği gerçeğidir. Okulda yapılan çalışmalar ve verilen ödevler seviyelerine uygun olmazsa, okul onlar için sıkıcı bir hale gelebilir ve etkili çalışma alışkanlığının gelişmesini engelleyebilir. Hedeflenen başarıları hemen elde eden öğrenci için yeni hedefler konulmaması motivasyonunu düşürebilir. Kısaca üstün yetenekli çocuk, normal sınıfta kendi özelliklerine ve ihtiyaçlarına uygun bir atmosfer bulamayabilir.

ÜZY öğrencilerin sınıfta ders dinlemedikleri, öğretmeni izlemedikleri ve sınıfın genelini ilgilendigi etkinliklerle ilgilenmedikleri ile ilgili şikâyetler alınmaktadır. Bunun sebebi sınıfta ele alınan konunun ÜZY öğrencinin düzeyinin altında olmasıdır. Bu nedendir ki ÜZY öğrencilere sınıfın genelini yaptığı çalışmalardan farklı, derinleştirilmiş ek öğrenme görevleri verilmelidir. Bu çalışmalar üst düzey düşünme becerilerinin öğretimini de amaçlayan bilimsel araştırma, proje geliştirme ya da sanatsal çalışmalar olabilir. Aynı

zamanda ÜZY öğrenciler seçme ve seçimlerine saygı duyulmasını isterler. Bu yönleri ile sınıfta işlenen kazanımla ilgili ama öğrencinin tercihine göre belirlenmiş çalışmalar sınıfta bu şekildeki problemlerin azalmasını sağlayacaktır.

10. Erken yaşlarda okuma yazma öğrenen çocuklar üstün zekâlı mıdır?

Bazı üstün yetenekli çocuklar okumayı kendi başlarına öğrenirler. Genellikle bu çocukların ne zaman ve nasıl okuma kodunu söktükleri konusunda herhangi bir fikrimiz olmayabilir. Bununla birlikte erken okuma hiçbir zaman üstün yetenekliliğin tek başına bir göstergesi olarak görülmemelidir. Bazı çocuklar okumasını iki veya üç yaş gibi erken bir dönemde öğrenirler. Bu çocukların bazılarına okuma konusunda aileleri, kreşteki öğretmenleri ya da bakıcıları yardımcı olmuştur. Diğer üstün yetenekli çocukların ise farklı alanlarda ilgileri olabilir ve okuma onlar için öncelikli konular arasında sayılmayabilir. Anaokullarında ya da birinci sınıfta okumasını öğrenemeyen bir öğrenci için de kesin olarak üstün yetenekli olmadığı değerlendirilmesi yapılamaz. Erken okuyan çocuklarda dili ustalıkla kullanma, erken çocukluk döneminde uzun süreli dikkat, sembollerin uygun biçimde kullanılması, erken neden sonuç ilişkisini bulma becerilerinin toplamı çocuğun üstün olduğuna dair değerlendirmemizi etkileyecek ip uçlarından sadece bazılarıdır. Çok yüksek seviyede üstün yetenekli olan çocuklar 4 yaşın altında okumasını öğrenebilirler. Bu tür çocuklarla çalışan okul öncesi kurumlar onun gelişimine ve ihtiyaçlarına bağlı olarak kendi programlarını ayarlamak zorundadırlar. Özetle erken okuma üstün zekâlılıkla ilgili çok önemli olmakla birlikte üstün zekâlılığın bir ölçütü olmadığı gibi erken okumamış çocukların da üstün zekâlı olmadığı söylenemez.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki erken yaşta okuma yazma öğrenmenin üstün zekâlılık belirtisi olması, çocuğa erken yaşta okuma yazma öğretmeyi gerekli kılmaz. Ele alınan temel soru “Çocuklar erken yaşta okuma yazma öğrenebilir mi? Sorusu değildir. Burada önemli olan çocuğun kendi kendine okuma yazma öğrenmiş olmasıdır. Bu nedendir ki okuma yazmaya hazır hale gelmeden çocuklara okuma yazma öğretimi çalışması yapılmamalıdır. Okuma yazma öğretimini de bu alanda bilgi ve beceri sahibi olan sınıf öğretmeni yapmalıdır. Unutulmamalıdır ki okuma yazma öğretiminde kullanılan yöntem ve geçirilen yaşantı çocuğun okuma hızını, okuduğunu anlama yeteneklerini ve okumaya karşı duyuşsal özelliklerini etkiler. Bu nedenle erken yaşta çocuk hazır hale gelmeden ve doğru olmayan bir yöntemle yapılan okuma yazma öğretimi faydadan çok zarar getirecektir. Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki eğer çocuk harfleri, adının yazılışını vb. sorular soruyor ise bunlara cevap verilmeli, ama bu cevaplar bir öğretim etkinliğine dönüşmemelidir.

11. Üstün yetenekli öğrenciler sadece sayısal alanda mı yetenekli olurlar?

Edebiyat alanında yetenekli üstün yetenekli öğrenci var mıdır?

Zekâ testlerinin geliştirildiği ilk yıllarda zekânın tek boyutlu olduğu ve sayısal ya da sözel alan gibi sınıflandırılabileceğine ilişkin bir algı vardı. İlerleyen yıllarda zekâyı nicel olarak ele alan kuramlar da zekânın çok boyutlu olduğunu esas almaya başladı. Üstün zekâlılığın açıklanmasında da kullanılan Gardner’ın Çoklu Zekâ Kuramı ile zekânın sekiz türde olabileceği görüşü netleşti. Dolayısı ile üstün zekâlılığın sadece sayısal alanda olduğunu düşünmek bir yanlış inanış olarak kabul edilir hale geldi. Zaten Uluslararası düzeyde önemsenen Marland Raporuna (1972) göre de üstün zekâlılık; *genel zihinsel, özel akademik, yaratıcı-üretkenlik, liderlik, sanat veya psikomotor alanlardan en az birinde olağüstü*

potansiyel yeteneğe sahip olan veya bu alanlardan en az birinde olağanüstü başarı gösteren çocuklar” şeklinde tanımlanmaktadır. Buna göre en az bir alanda gösterilen olağan üstü başarı üstün zekâlılık olarak kabul edilmektedir. Renzulli de (1986) üstün zekâlılığı açıkladığı üç halka kuramında halkalardan birini “genel veya özel yetenek” şeklinde belirtmektedir. Dolayısı ile güncel kaynaklarda yeteneğin tek tip olmadığını, çeşitlere ayrıldığını ve üstünlük vasfının bazı özelliklere sahip olması gerektiği göz önüne alındığında üstün yetenekli bir öğrenci pekâlâ “Edebiyat” alanında da üstün olabilir. Sadece edebiyat değil; müzik, resim vb. alanlarda da üstün yetenekli öğrenciler mevcuttur. Hatta fizikte, kimyada, biyolojide, tarihte, coğrafyada, teolojide, bilişim teknolojilerinde, matematikte ve dahi bir çok farklı alanlardan birinde üstün zekâlılık/özel yeteneklilik mümkündür. Önemli olan öğrencinin özel yetenek alanını keşfedip bu alandaki becerilerinin geliştirilmesidir. Öğrencilerin alan/meslek seçimlerinde asla popüler ya da ekonomik getirisi fazla alanları seçmeleri yönünde zorlama yapılmamalı, öğrencilerin yetenekli oldukları alanda yaptığı tercihe saygı duyulmalıdır. Hatta BİLSEM eğitim programlarında “Bireysel Yetenekleri Fark **Ettirme**” programı vardır. Bu program öğretmenin öğrencinin özel yetenek alanını fark etmenin yanı sıra öğrenciye de kendisinin yetenek alanını fark **ettirmeyi** içermektedir. Bu programa göre öğrencilerin bireysel yeteneklerini fark ettirebilmek amacıyla yaratıcılıklarını öne çıkaran disiplinlere yönelik programlar hazırlanır ve uygulanır. Öğrencinin en çok ilgi duyduğu, yetenekli olduğu ve ileride üzerinde derinlemesine çalışmalar yapabileceği alanları belirlemek için her bir alana özgü tutum ve becerileri fark ettirici etkinlikler ilgili alan öğretmeni tarafından planlanır. Bireysel yetenekleri fark ettirme programı disiplinler arası ilişkiler dikkate alınarak proje üretim çalışmaları devam ettirilir. Öğretmenlerin görevi kendi branşlarında özel yeteneği olan öğrencileri belirleyerek bir tür yetenek avcılığı yapmaktır. Bu kapsamda öğrencilere özel yeteneklerinin olduğu alanda ün yapmış insanların ne tür özellikleri olduğu, nasıl bir yaşamlarının olduğu, bu konudaki tarihi şahsiyetlerin hayatları, günümüzdeki insanların hayatları, çalışma şekilleri, bu alanların kolay ve zor yönleri, gelecekte bu alanların nasıl bir hal alacağı gibi konularda bilgi verilmesi önemlidir.

12. Çocuğuma zekâ testi yaptırmalı mıyım?

Çocuğa ve topluma yönelik faydalar söz konusu olmadıkça bir çocuğa zekâ testi yaptırılmasının anlamı yoktur. Şu anki şartlar dikkate alındığında sadece ailenin merakının giderilmesi için çocuklara zekâ testi yaptırılması mantıklı değildir. Günümüzde zekâ testi yapılması söz konusu olduğunda şu sorulara cevap aranması bizlere yardımcı olabilir; a) Çocuğa zekâ testinin sonuçları dikkate alınarak bireysel ya da kurumsal, örgün ya da yaygın bir eğitim verilmesi mi söz konusudur? b) Çocuk zekâ testi sonucuna göre bir kuruma kayıt hakkı mı kazanacaktır? Ya da bir uygulamaya (bir proje, kurs, yarışma vb.) giriş hakkı mı kazanacaktır? c) Çocuk ÜZY olarak tanınması durumunda bir burs/destek mi kazanacaktır? d) Çocuk ile ilgili anlaşılmayan bir durumun yorumlanmasında zekâ testi sonuçları işe mi koşulacaktır? Tüm bu sorular olumlu cevaplansa bile eğitsel farklılaştırma olmadan, tanılamamanın tek başına fayda sağlamayacağı da açıktır. Dolayısı ile tanılama sonucunda öğrencilere farklılaştırılmış öğretim programlarının sunulması esastır (Ayas, 2018).

Tanılama bireyleri etiketlemek ya da sınıflamak için değil bir programa yerleştirme amaçlı olmalıdır. Zihinsel yeteneğin tanılanmasının temel amacı, öğrencilere doğru eğitim hizmetlerinin sunulmasını sağlamak olmalıdır. Buna ek olarak; tanılamamanın amacı açık ve net

olduğunda üstün yeteneklilik kavramına ve üstün yetenekliliğin tek ya da çok boyutlu olarak ele alınmasına karar verilebilmektedir. Tanılama sürecinde kriter ya da amaç ne olursa olsun bireyin yararının göz önünde bulundurulması, tanılama kullanılan yöntemlerin bilimsel, objektif, kapsamlı ve tarafsız olması, tanılamanın erken yaşlarda yapılması, tüm bireylere fırsat eşitliği sunulması ve sistematik olarak her sınıf ve yaş düzeyinde tanılama yapılarak sürekliliğe önem verilmesi, tanılama sürecinde kullanılan ölçme değerlendirme araçlarının bireyin özelliklerinin yanı sıra eğitim programlarının amaç ve içerikleri ile uyumlu olması ve tanılama sonunda verilecek yönlendirme kararının disiplinler arası çalışan bir ekip tarafından alınması gibi temel ilkelerin göz önünde bulundurulması gerekir.

13. ÜZY çocukların özel bir eğitime ihtiyaçları var mıdır?

Özel eğitim, bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitimidir. ÜZY öğrenciler de yaşlarının %97'sinden farklıdır. Hatta denilebilir ki bunlar içerisinde yaşlarının %99'undan farklı olan çocuklar vardır. Ayrıca parlak zekâlı öğrenciler de dikkate alındığında aslında akran grupları içerisindeki çocukların yaklaşık %17'si yaşlarından ileridedir. Thomas Jefferson'ın 1780'li yıllarda da dediği gibi eşit olmayan insanlara eşit davranmaktan daha büyük eşitsizlik olamaz. Dolayısı ile yaşlarından farklı olan bireylerin özel bir eğitime ihtiyaçları olduğu tartışmasızdır.

İlk, orta ve bir dereceye kadar ortaöğretim programlarının önceliğinin, çocukların kendi yaş grupları içerisinde çoğunluğunun bulunduğu olağan yeteneklere göre düzenlenmiş olduğunu görülmektedir. Bu durum, ÜZY çocukların yeteneklerinin çok azını kullanarak ilkokul, ortaokul ve lisede başarılı olmalarını sağlamaktadır. Ancak öğrenim kademeleri yükseldiğinde okul başarısızlığının artmakta olduğunu söyleyebiliriz. Bunun sonucu, ilkokula başlayan bu çocuklar programa ilgisiz kalmakta, edindikleri bilgi düzeyi, zihinsel düzeyine uygun olarak olabileceğinin çok gerisine düşmektedir. Böylece çocuğun gizilgücünün büyük bir bölümünü öğrenim yerine başka alanlara kaydırabileceği söylenebilir. Buna karşın üstün yetenekli çocukların büyük bir çoğunluğu yüksek enerjiye sahiptir ve akranlarından farklı olarak sürekli yenilik isterler. Bugünkü eğitim sisteminde uygulanan müfredat programları, normal öğrencilerin öğrenme kapasitesi göz önünde bulundurularak hazırlandığı için, programın kapsadığı alanlar ve konular üstün yetenekli öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Bu nedenle üstün yetenekliler, normal sınıf ortamında, bazı önlemler alınmadığı takdirde çeşitli olumsuzluklar yaşayabilmektedirler (Özbay, 2013). Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların bilişsel, duyuşsal ve kişisel özellikleri, ihtiyaçları ve potansiyelleri dikkate alındığında özel bir eğitim almaları gerektiği tartışmasızdır.

Ülkemizde özel eğitim hizmetlerinin sağlanması için çok büyük hassasiyetler gösterilmektedir. Özellikle yetersizliği olan çocuk ve vatandaşlarımızın %95'ine ulaşılmış ve eğitimlerinin sağlanması için gerekli mali, fiziki ve sosyal şartlar oluşturulmuştur. Ancak üstün zekâlı öğrencilerin ihtiyaç duyduğu özel eğitim hizmetleri için çok büyük nicel ve nitel eksiklikler vardır. Özel gereksinimli tüm öğrencilerin özel eğitim haklarının sağlanması ilkesinden hareketle bir an önce üstün zekâlı öğrencilerin de tamamına ulaşılmalı ve bu öğrenciler için uygun eğitim uygulamaları sağlanmalıdır.

14. ÜZY için özel bir eğitim vermek elitist bir yaklaşım mıdır?

Tarihte eğitim, batı medeniyetlerinde seçkinlerin ve aristokrat ailelerin çocuklarının hakkı olarak doğarken Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye'de belirli bir zümrenin hakkı değil herkesin statü kazanmak ve yükselmek için yararlanabileceği bir fırsat olarak görülmüştür (Erdoğan, 2010). Yıllar boyunca oluşan bu bakış açısı, üstün zekâlılara yönelik ayrı bir eğitimin verilmesinin toplum tarafından elitist bir yaklaşım olarak algılanmasına ve devletin bu tür ayrıcalıklı bir özel eğitime uzak durmasına neden olmuştur.

Türk eğitim sisteminde elitist kaygı birçok alanda kendini hissettirmektedir. Bu tür sosyal kaygılar üstün yeteneklilerin eğitimi alanında da pek tabii olarak görülmüştür. Örneğin 1960'larda üstün zekâlı öğrencilere yönelik olarak açılan özel sınıfların birkaç yıl sonra kapatılmalarının en temel nedeni bu kaygılardan kaynaklanıyordu (Akarsu, 2004; Ataman, 2004). Bu nedenle Türkiye'de elitizm kaygısının veya karşıtlığının üstün yetenekli öğrencilerin eğitimi alanının gelişimini büyük ölçüde engellediğini ileri sürebiliriz. Millî Eğitim Bakanlığı'nın üstün yetenekli öğrencilere ilişkin bu tür tutumları ve bu tutumlar nedeniyle özel sınıf ve özel okul modellerine karşı olmaları, Türkiye'de üstün yeteneklilerin eğitiminin gelişimini engelleyen en önemli ve en etkili unsur olmuştur (Sak, 2013).

Her ne kadar elitizm eleştirileri ile karşı karşıya kalınsa da özel yetenekli bireylerin eğitimleri bireysel öncelik ve toplumsal öncelikler dikkate alındığında gerekli görülmektedir (Sak, 2013). Her bireyin bireysel farklılığına uygun eğitim talep etme hakkı vardır. Ayrıca toplumların en önemli kaynaklarından birisi olarak değerlendirilen özel yetenekli bireylerin potansiyellerini en üst düzeyde performansa dönüştürecek şekilde eğitsel önlemler almaları gerekmektedir (Ayas, 2018). Üstün zekâlı öğrencilerin özellikleri ve eğitim ihtiyaçları dikkate alındığında kendilerine uygun bir eğitim almaları elitist bir yaklaşım olmaktan ziyade bir hak; evrensel, toplumsal ve ülkemize getirecekleri katkı dikkate alındığında da bu eğitimi sağlamak bir görevdir. Türkiye elitizm kaygısından bir an önce uzaklaşıp üstün zekâlı öğrencilerin hak ettiği eğitimi bir an önce sağlamalıdır.

15. ÜZY ayrı okullarda mı eğitim almalı?

Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların bilişsel, duyuşsal ve kişisel özellikleri, ihtiyaçları ve potansiyelleri dikkate alındığında özel bir eğitim almaları gerekmektedir. Hangi şart ve ortamda olursa olsun yaşlılarının büyük bir bölümünden farklı olan bu öğrencilerin mutlaka farklı bir eğitime ihtiyacı vardır. Bu çocuklara normal çocuklara uygulanandan farklı eğitim uygulamak, yeni yaklaşımlar bulmak için harcanacak çaba genel eğitime katkıda bulunacak ve genel eğitimin niteliğini artıracaktır. Üstün yetenekli çocukların kısa sürede hayata hazırlanmalarını sağlayarak, uzun süre verimli biçimde topluma katkıda bulunmalarını gerçekleştirme eğitimin öncelikleri arasındadır.

Üstün zekâlı öğrencilerin eğitimleri ile ilgili farklı eğitim modelleri vardır. Bunlar akranları ile aynı sınıflarda farklılaştırılmış eğitim, akranları ile aynı okullarda farklı gruplama stratejileri ile farklı sınıflarda aldıkları eğitim, akranları ile aynı sınıflarda farklılaştırılmış eğitimin destek eğitimi ile birlikte yürütüldüğü eğitim, ayrı eğitim, evde eğitim ve bu tür eğitimlerin okul dışı etkinliklerle desteklendiği eğitim modelleridir. Bilindiği gibi ülkemizde şu an sadece bir okul dışı destek eğitim modeli olan BİLSEM modeli uygulanmaktadır. Biz burada üstün zekâlı çocukların eğitimini birlikte eğitim ve ayrı eğitim ana başlıklarında ele alacağız. Birlikte eğitim üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin akran gruplarından ayırmadan

aynı eğitim ortamında destek hizmetlerinin ve programların sunulduğu eğitim ortamlarıdır. Ayrı eğitim sadece üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin bulunduğu okullarda, özel olarak düzenlenmiş eğitim ortamlarında, özel olarak yetiştirilmiş öğretmenlerle, özel olarak geliştirilmiş programların homojen gruplara uygulandığı eğitim uygulamalarıdır.

Ülkemizde üstün zekâlı ve yetenekli konuda özellikle ülkemizde ayrı eğitim ve birlikte eğitim modellerinden hangi uygulamanın tercih edileceği ile ilgili kaygı verici bazı durumlar vardır.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi birlikte eğitim modeli, ÜZY öğrencilerin akranlarıyla aynı eğitim ortamında, birlikte (kaynaştırma) eğitimlerini kapsayan eğitimdir. Hızlandırma uygulamalarının da içinde bulunduğu normal sınıflarda zenginleştirilmiş eğitim uygulamalarını yapılmasını kapsar. Zenginleştirilmiş eğitim uygulamalarında normal akranların ile aynı sınıfta öğrenim gören ÜZY için öğretim programının farklılaştırılmasını, öğretim etkinlik, materyal ve değerlendirme uygulamalarının ÜZY göre düzenlenmesini gerekli kılan bir öğretim uygulanır. Bu uygulamalarda öğrencilerin zihinsel becerilerini geliştirmeye yönelik eleştirel, yaratıcı, yansıtıcı düşünme, problem çözme, karar verme becerileri eğitimi; akademik becerilerini geliştirmeye yönelik öğrenme stratejileri ve bilimsel araştırma becerileri öğretimi ile proje geliştirme eğitimleri verilmesi esastır. Bu modelde ÜZY akranlarından ayrılmadan sosyal-duygusal gelişimini sürdürme fırsatı yakalayabilir. Aynı zamanda ÜZY öğrenciler kendi hız, yeterlilik ve kapasitelerine göre gelişmelerini sağlarken, akranlarıyla diğer alanlarda birlikte olmalarını, etkileşimde bulunmalarını, birlikte öğrenme ve üretmelerine olanak sağlar. Çocukları daha uyumlu ve esnek olmalarını olanaklı kılar. Tüm çocuklar bir arada eğitildiği için ebeveynlerce daha fazla destek görür. Aynı zamanda zenginleştirme uygulamaları aynı sınıfta ÜZY olmayan öğrenciler için de farklı fırsatlar oluşturabilir. Bu model Dünyanın pek çok yerinde başarı ile uygulanan birlikte eğitim oldukça uygun bir modeldir. Ancak ülkemizde yetersizliği olan öğrencilerimiz için yaklaşık yirmi yıldır yürüttüğümüz birlikte eğitim uygulamaları dikkate alındığında aynı risk üstün zekâlıların eğitimi için de mevcuttur. Özellikle öğretmenlerin zenginleştirme ile ilgili öğretimsel bilgi ve becerilerin yeterli düzeyde olmaması, öğretmenlerin aşırı iş yükü, eğitim ortamlarının uygun olmaması, diğer velilerin öğretimsel algıları ve bu uygulamaya sıcak bakmamaları, velilerin kendi çocuklarının ÜZY öğrencilere uygulanan öğretimi uygulama istekleri, ülkemizde değerlendirme yaklaşımları gibi durumlar birlikte eğitim modelini uygulamayı oldukça zorlaştırmaktadır. Özellikle bugüne kadar MEB tarafından yürütülen kaynaştırma uygulamalarının bir “kaynatma!” hali almış olması bu modelin ÜZY için uygulanması konusunda ciddi kaygılar oluşturulmasına sebep olmaktadır. Ancak şu da bir gerçektir ki ülkemizde var olduğu düşünülen 450 bin ÜZY öğrencinin ayrı bir eğitim ortamına kavuşması da oldukça zordur. Özellikle ilçe, kasaba ve köylerde yaşayan ÜZY çocukların ayrı eğitim modelinde okullara ulaşmasının güçlüğü dikkate alındığında birlikte eğitim modelinin kolaylıkla göz ardı edilemeyeceği de bir gerçektir. Bu nedendir ki MEB birlikte eğitim modelinin başarı ile uygulanabilmesi için gerekli tedbirleri alarak bu modelin başarı ile uygulanmasını sağlamak zorundadır.

Ayrı eğitim modeli üstün zekâlı ve yetenekli öğrencileri belirli özellik ve düzey yakınlıklarına göre gruplanmakta, bu grubun özelliklerine ve gereksinmelerine göre özel eğitim programları geliştirilmekte ve bu programlar çeşitli eğitsel düzenlemeler içerisinde uygulanmaktadır. Tarihimizde Enderun bu kapsamda sayılabılırken günümüzde bu modelde

sadece ÜZY öğrencilerin bulunduğu resmî kurumlara bağlı okul (Ülkemizde sadece İstanbul'da ARGEM adı altında bir tane kurum vardır) bulunmamaktadır. Şu an tam olarak aktif olmayan İnanç Türkeş Lisesi bu modelle eğitim vermiştir. Tam olarak ÜZY seçim kriterlerine uygun öğrenci seçimi yapılmısa da Fen, Sosyal Bilimler, Güzel Sanatlar ve Spor Liseleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Ancak özellikle ilkokul ve ortaokul öğrencileri için ÜZY'nin ayrı okul modelleri bu okulların tamamen dışında ve ailelerin en çok merak ettiği ve hatta talep ettiği eğitim modelidir. Bu model programdaki bütün çocuklar homojen bir grup oluşturduğu için en üst düzeyde öğrencilerin birbirlerini desteklemelerini ve yarışmalarını sağlar. Tek başına olma duygusunu azaltır. Etiketlenmenin en asgari düzeyde inmesini sağlar. Eğitsel gereksinimlerini karşılayacak, özel geliştirilmiş programlar kullanılır. Çeşitli alanlarda genişlemesine ve derinliğine öğrenme gereksinimlerini karşılayacak özel donanımlara olanak sağlar. ÜZY eğitimi, özel olarak seçilmiş ve yetiştirilmiş öğretmenlerle sağlanır. Çocukların yetenekleri yönünde ve düzeyinde gelişimlere yer verilir (Özbay, 2013). Özellikle lise döneminde yatılı olarak kalabilecek öğrencilerin şehir merkezindeki okullara gelerek bu modelde eğitim alması ile kırsal bölgelerdeki ÜZY öğrenciler için iyi bir eğitim ortamı sağlanabilir. Hatta bir zamanlar ülkemizde yaygın olarak kullanılan yatılı bölge okulları tarzı ÜZY için düşünülebilir. Her uygulamada olduğu gibi bu uygulamanın kendi içinde bazı sakıncaları vardır. Bu sakıncalar arasında ÜZY çocukların diğer çocuklarla etkileşimde bulunmalarını önleyeceği için, toplumla bütünleşmemelerini ve bencil olmalarını sağlar, liderlik özelliklerinin gelişimini engeller. Çocukları çok erken yaşta uzmanlık alanlarına yönlendirmesi, daha sonra başka alanlara kaymalarını engelleyebilir. Çocukların birçok üstün özelliklerinin toplum için işlevsel hale gelmesini engelleyebilir. Tüm önlemler içerisinde en pahalı olanıdır. Burada belirtilen ve belirtilmeyen birçok sakıncaları nedeniyle özel okullarda üstün veya özel yeteneklilerin eğitimi artık gelişmiş ülkelerde öğrencinin düzeyi akranlarından çok üstün olmadığı yani deha düzeyinde olmadığı takdirde tercih edilmemektedir (Özbay, 2013). Ülkemizde yaşanan bir diğer sakınca da sadece İstanbul'da olması ve yatılı olması nedeni ile özellikle ilkokul ve ortaokul düzeyindeki çocukların annelerinden ayrı kalmalarıdır. Bu nedenle bu modelin her şehirde olması bu sakıncanın ortadan kalkmasını sağlayacaktır.

Özetle ayrı okul modelinin günümüz koşullarında her ilde en az bir tane bulunmasının, özellikle yaşlılarından dört yıl ve daha fazla ilerde (145 ve daha fazla zekâ puanına sahip ve üstün zekâlılığın diğer ölçütlerini karşılayan) çocukların bu modelde öğrenim görmesi faydalı olacaktır. Ancak ülkemizde şu an bu öğrencilerin bu kadar net ve kolay belirlenemediği de bir gerçektir. Ülkemizde şu an kaynaştırma eğitiminde başarısız oluşumuz, BİLSEM modeli ile ilgili yaşadığımız sorunlar ve içinde bulunduğumuz tüm koşullar dikkate alındığında her ilimizde ve büyük ilçelerimizde ayrı okul modelinin hayata geçirilmesi oldukça önemlidir (Sak, 2018; Çitil, 2018). Zaten ÜZY ile ilgili tüm resmi metinlerde ayrı okul modeli dâhil farklı modellerin hayata geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

16. Okulu/Öğretmeni çocuğumun gelişimini desteklemiyor, bu konuda ne yapmalıyım?

Ülkemizde şu an ÜZY öğrenciler eğitimin en önemli bölümünü oluşturan örgün eğitimlerini normal yaşlıları ile birlikte normal okullarda sürdürmektedir. Ne acıdır ki derslerin işlenişinde bu öğrencilerin varlığı hiç dikkate alınmamaktadır. Tabiri caizse “ceviz

ağacının varlığından” kimse haberdar değildir. Bu öğrenciler ders bitip BİLSEM’e gittiklerinde bir anda ÜZY oldukları hatırlanıp bu öğrencilere göre öğretim uygulamaları yapılmaktadır. Hâlbuki BİLSEM bir destek eğitimdir ve esas olan öğrencini okulda aldığı örgün eğitimdir. Bununla birlikte derslerin işlenişi sırasında bu öğrenciler için öğretmenlerin yaptığı özel bir uygulamaya ülkemizde nerede ise hiç rastlanmamaktadır. Bu uygulamalara bir örnek “Deha” filminin ilk on beş dakikalık bölümünde görülen öğretmen davranışı ile örneklendirilebilir.

Ülkemizde ÜZY için sınıf içi farklılaştırma uygulamalarını olmaması bu uygulamaların gereksiz, öğretmenlerin görevi içinde olmaması ya da imkânsız olması ile mi ilgilidir? Tüm bu soruların cevabı koca bir “HAYIR”dır. Bu uygulamalar mümkündür ve bunun örneği Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğünce Ankara’da 7 farklı okul ve 47 ayrı sınıfta 2015 yılında uygulanan ve Kurnaz tarafından koordine edilen “Üstün Yeteneklilere Yönelik Bütünleştirilmiş Sınıf içi Farklılaştırma Programı Hazırlanması ve Yetenek Atölyeleri Oluşturma” projesinde 54 ÜZY öğrenciye sınıf içi zenginleştirilmiş öğretim uygulamaları yapılarak ortaya konulmuştur. Peki öğretmenlerin bu normal bir sınıfta ÜZY için farklı öğretim uygulaması kendi inisiyatifinde midir? Yoksa bu bir görev gerekliliği midir? Hemen söyleyelim ki bu yasal bir zorunluluktur, hatta bu yasal zorunluluk olmasından çok eğitsel bir görev ve vicdani bir öğretimsel sorumluluktur.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine (2020) göre özel eğitime muhtaç her bir öğrenci için bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlanmalıdır. Bireyselleştirilmiş eğitim programı: Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin takip ettikleri program esas alınarak gelişim özellikleri, eğitim ihtiyaçları ve performansları doğrultusunda hedeflenen amaçlara ulaşmaya yönelik hazırlanan ve bu bireylere verilecek destek eğitim hizmetlerini de içeren özel eğitim programıdır. Bu programın uygulanması da yasal bir zorunluluktur.

Ancak burada ele alınacak hususun öğretmenlerin ÜZY için bir şey yapmak zorunda olup olmadıkları değil, neden bir şey yap(a)madıklarının ele alınmasıdır. Alanda çalışan uzman ve pek çok eğitimcinin de düşündüğü gibi öğretmenlerin büyük bir bölümü tüm çocuklar için elinden geleni yapma niyet ve gayreti içindedir. Ancak öğretmenler ÜZY için normal bir sınıfta öğretimi nasıl bireyselleştirebilecekleri, nasıl farklılaştırıp zenginleştirebilecekleri ile ilgili bilgi ve uygulama becerisine sahip değildir. Bu becerilerin kazandırılması durumunda öğretmenlerin büyük bir bölümü gerekeni yapmaktan kaçınmamaktadır. Nitekim bir önceki soruda bahsedilen Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğünce Ankara’da 7 farklı okul ve 47 ayrı sınıfta 2015 yılında uygulanan ve Kurnaz tarafından koordine edilen “Üstün Yeteneklilere Yönelik Bütünleştirilmiş Sınıf içi Farklılaştırma Programı Hazırlanması ve Yetenek Atölyeleri Oluşturma” projesinde öğretmenler proje öncesi ÜZY’nin normal sınıflarda eğitimine karşı olumsuz tutumlara sahipken bu farklılaştırmanın nasıl yapılacağını öğrenince tutumları olumlu yönde değişmiştir. Ayrıca öğretmenlerin normal sınıflarda ÜZY için farklılaştırılmış öğretim uygulama becerileri de büyük oranda gelişmiştir (Kurnaz & Arslantaş, 2018).

Öğretmenlerin iş yüklerinin fazlalığı, okulların fiziki ortamlarının uygun olmayışı, eğitimde değerlendirme sistemleri ve genel anlamda veli tutumları ile okul yöneticilerinin ÜZY’nin normal sınıflarda farklılaştırılmış öğretim uygulamaları konusunda yeterli bilgisinin olmayışı, öğretmenlerin ÜZY için bir şeyler yapmamasını artırmaktadır. Ancak en büyük

etken MEB'in bu konuda bir politikasının olmayışı, bu konuyu öncelikleri arasına almamasıdır.

Okulların ve öğretmenlerin ÜZY çocukları desteklemesi için belki veli olarak yapılabilecek çok bir şey olmayabilir. Ancak bu konuda ülke olarak yapılması gerekenler vardır. Özellikle MEB'in bunu politika haline getirmesi, ancak politika haline getirirken bir emir-komuta mantığı içinde öğretmenlerden yapmasını beklemesi yerine öğretmeni bu konuda desteklemesi, öğretmenlere hizmet içi eğitimler vermesi, öğretmenlere uygulama örnekleri ile uygulamayı nasıl yapacaklarını göstermesi ve hatta usta-çırak ilişkisi içinde üniversiteler ve bu alanda deneyimi olan personeli sınıfta öğretmenle yan yana bir araya getirmesi gereklidir. Öğretmenin iş yükünün azaltılması, okulların fiziki ortamlarının iyileştirilmesi yapılacak işlemler arasındadır. Eğitim yöneticilerinin bu konuda girişimleri de son derece önemlidir. Ayrıca kamuoyunun bu konuda bilinçlendirilmesi, okul yöneticilerinin bu konuda girişimde bulunacak hale getirilmesi gereklidir. Tüm bu uygulamalar gerçekleştirdikten sonra öğretmenlerden normal sınıflarda ÜZY için farklılaştırılmış eğitim uygulamaları yapmalarını beklemek daha makul olacaktır.

17. ÜZY öğrencilere sınıf atlatılmalı mıdır?

ÜZY'nin sınıf atlatılması ifadesi ÜZY eğitiminde uygulanan hızlandırma modeli ile ilgilidir. Hızlandırma okula erken başlama ve sınıf atlatma ile sağlanabilir. ÜZY ile ilgili hızlandırma uygulamalarına yıllarca temkinli ve şüpheli yaklaşılmıştır. Ancak bu kaygılar hızlandırma modellerinin iyi bilinmemesi ve uygulama deneyimlerinin olmaması ile ilgilidir. Doğru uygulandığında hızlandırma modelinin ÜZY'nin eğitiminde oldukça iyi sonuçlar verdiği pek çok araştırma ile ortaya konulmuştur (Sak, 2013). Ülkemiz için kaygı duyulacak şey hızlandırma uygulamaları değil, hızlandırma uygulamalarının doğru yapılmasıdır.

ÜZY olduğu erken yaşlarda ortaya çıkan çocukların takvim yaşına bakılmaksızın okula başlama yaşından bir ya da iki yıl erken başlatılması biçimindeki uygulamadır. Birçok ülkede bu uygulama yapılmaktadır. Savunucularına göre erken gelişmiş çocuğun okula alınmaması onun gelişimine engel olmaktadır. Ancak, ilk bakışta kabul edilebilir bir görüş gibi görünse de çocuğun okula başladığı zamanki bedensel, toplumsal ve duygusal gelişimi dikkate alınmadan yapılırsa birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olabilir. Okuldan hoşlanmama, duygusal ve toplumsal açıdan iletişim kurma zorlukları, küçük kaslarda bozulma, bedensel etkinliklerde yeterince gelişemediği için ortaya çıkan başarısızlık sonucu kendine güvensizlik gibi durumlar bunlardan bazılarıdır.

Çocuk okula başladıktan sonra, okul başarısına, uzman görüşlerine ve psikometrik ölçüm sonuçlarına göre, öğrenim ve zekâ düzeylerine uygun bir ya da iki üst sınıfa atlatılarak yapılan bir uygulamadır. Bu yöntemle çocuğun öğrenme hızına uygun bir hızlandırma yapılarak akademik gelişmesi sağlanabilir. Bu uygulamanın en sakıncalı yanı, çocuğun sadece zihinsel gelişimini, düzeyini ve bilgisini dikkate alarak onu kendi akranlarından ayırıp yaşça daha büyüklerin, bedensel ve duygusal gelişim açısından farklı olanların yanında eğitmeye zorlamasıdır. Bu yöntemle üstün veya özel yetenekli bir çocuk, dört yıllık öğrenimi üç ya da daha az zamanda tamamlayabilir. Bu önlem özellikle Terman Araştırma Grubu'nda (Amerikalı psikolog) ve ondan sonra oldukça yaygın kullanılmaya başlanmış ancak yukarıda değinilen temel sakıncasından sonra ve özellikle ilköğretimde yapılan sınıf atlatmada öğrencilerin bilgileri arasındaki boşlukları doldurmada gösterdikleri başarısızlık nedeniyle

sınırlandırılmıştır. Araştırma sonuçları bu uygulamanın ortaöğretimde ve özellikle üniversitede uygulanmasının söz konusu sakıncaları ortadan kaldırılabileceği ve iyi sonuçlar alınabileceğini belirtmektedirler. Bu uygulama, özel program, araç-gereç, personel ve mekân gerektirmediği için pahalı olmayan bir eğitim önlemi olarak değerlendirilmektedir (Özbay, 2013).

18. Ben üstün yetenekli çocuğum/öğrencim öğrenimi, geleceğini planlamak hangi kuruma başvurmalıyım?

Ülkemizde BİLSEM'ler ve daha çok lise düzeyindeki uygulamalar dışında sadece ÜZY'nin eğitimi ile ilgili resmî kurumlar yoktur. Bu konuda Üniversitelerin ve vakıfların yürüttüğü çalışmalar mevcuttur. Ancak bunlar da çok az sayıdaki belirli illerle sınırlıdır. Bunların dışında vakıflar ve özel öğretim kurumlarınca yürütülen faaliyetlere rastlanmaktadır. Özellikle belirtmek gerekir ki bu kurumların yürüttüğü eğitimlerin hiç birisi ÜZY öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını bir bütünlük içerisinde ve tam olarak karşılamamaktadır. Pek çok faaliyet çok büyük bir bütünün küçük birer parçasına karşılık gelmektedir. Ve özellikle belirtmek gerekir ki bu uygulamaların şeffaf olmayışı, isminin ÜZY eğitimi olduğu halde içeriğinin belli olmayışı, çalışan personelin sürekli değişmesi ve ÜZY eğitimi konusunda uzman olmayışı, bu uygulamaların istikrarlı olmayışı, ticari amaç gütmeleri ve bu kurumların akreditasyonunun yapılamıyor olması bu alanda faaliyet gösteren eğitim kurumlarının durumunun sorgulanmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle öğrenciler şu veya bu kuruma gitmelidir gibi bir öneri yerine ÜZY öğrencilerin eğitimini yapacak kurumlar ile ilgili bazı kriterlerinden bahsetmek daha doğru olacaktır. Buna bağlı olarak aşağıdaki ölçütlere sahip kurumların ÜZY öğrenciler için yararlı olacağı düşünülmektedir;

a. Kurumun başlangıçtan itibaren ÜZY eğitimi ile ilgili hedeflerinin olması, bu amaçla kurgulanmış ve dizayn edilmiş olması ya da ÜZY ile ilgili faaliyetlere başladığı andan itibaren kararlılık ve istikrar içinde olması

b. Kurumun ÜZY'nin eğitimine ilişkin doğru bir bakış açısı ve felsefesinin olması

c. Kurumun ÜZY'nin eğitimine ilişkin bilimsel yaklaşım, model ve yöntemleri esas almış ve bu esaslara dayalı eğitim faaliyeti yürütüyor olması

d. ÜZY öğrencilerin eğitimi ile ilgili faaliyet gösterdiğini ifade eden kurumların ÜZY'nin tüm eğitim ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde dizayn edilmesi. ÜZY ile ilgili bir alanda faaliyet göstererek ÜZY öğrencilerin tüm eğitim ihtiyaçlarına cevap veriyor hissi oluşturmaktan uzak olması.

e. Kurumun ÜZY'nin eğitimi alanında uzmanların da içinde olduğu bir bilimsel danışma kurulunun olması

f. Kurumun ÜZY için tercih ettiği modele göre farklılaştırılmış bir öğretim programının olması, bu öğretim programı sonunda öğrencilere kazandıracığı kazanımlardan uygun olanlarının somut olarak ölçülebilir olması

g. Kurumun eğitim uygulamalarında ÜZY öğrencilerin eğitiminde temel olan zihinsel, akademik, duygusal-sosyal ve kişisel becerilerin neler olduğu ve nasıl işe koşulacağının net bir şekilde belirlenmiş olması

h. Kurumun temel faaliyetlerinin MEB'in öncelikli öğretim programına dayalı, 21. yy beceri ve hedefleri ile uluslararası entegrasyonuna sahip olması

- i. Kurumun kendine has tanımladığı eğitim yaklaşım ve modeline uygun bir tanılama modeline sahip olması
- j. Kurumun ÜZY'nin eğitimi alanında uzmanlığı sağlanmış ve istikrarlı şekilde çalışmasının sağlanacağı bir personel politikasını olması
- k. Kurumun fiziki koşullarının ÜZY'nin eğitimi için uygun olması
- l. Kurumun her yönü ile şeffaf bir çalışma yapısında olması
- m. Kurumun özel öğretim kurumu olması durumunda ticari amaçları öncelik olarak görmekten çok ÜZY'nin eğitimi için gerekli maliyeti talep etmekle birlikte bu durumu bir kâr fırsatı olarak kullanmaması
- n. Kurumun Türkiye'nin anayasal düzeni içerisinde ulusal ve uluslararası tüm paydaşlarla işbirliği içinde olmakla birlikte hiçbir grup, klik, topluluk, misyon ve yapı ile işbirliği ya da bunların güdümü içinde olmaması.

19. Çocuğumu hangi kurs ya da eğitimlere yönlendirmeliyim?

Ülkemizde ÜZY olarak tanılanan öğrencilerin çok büyük bir bölümü BİLSEM öğrencileridir. Bu öğrenciler okul saatlerinde normal okullarına gitmekle birlikte okul dışı saatlerde de haftada 8-10 saatlik dersler için BİLSEM'e gitmektedirler. BİLSEM'lerin her bir şehirde sınırlı sayıda olması, öğrencilerin BİLSEM'e her bir günlük gidiş için belirli bir yolculuk zamanı harcıyor olması ve ülkemizde büyük oranda tekli eğitime geçiş sağlanıyor olması dikkate alındığında bu öğrencilerin çok yüksek düzeyde bir zaman ve enerji sorunu yaşadıkları aşikârdır. Bununla birlikte bu öğrencilerin yetenek, ilgi ve ihtiyaçları dikkate alındığında bazı ek çalışmalara ihtiyaç duyacakları kesindir. Bu hususlar dikkate alındığında ÜZY öğrencilerin kurslara devamında aşağıdaki hususlara dikkate edilmesi yararlı olacaktır;

1. Çocuğun devam edeceği ek faaliyet kesinlikle çocuğun isteği ve ilgisi doğrultusunda tercih edilmelidir. Ancak bu tercih sonunda çocuğa bu kursa bir süre devam etmesi gerektiği açıklanmalı, bir kursa başlayıp hemen bırakıp başka bir kursa devam edilen fantastik bir faaliyete dönüşmesi önlenmelidir.

2. Çocuğun hangi kursa gideceğinin belirlenmesinde o alana yatkınlığının belirlenmesinde eğitsel bir tanılama süreci yaşanmalıdır. Bu alanda yeteneğinin belirlenmesinde yer alan uzman, aile ve çocuğun demokratik kararı ile kursa karar verilmelidir.

3. Kurs ya da ek çalışmalar çocuğu kesinlikle fizyolojik ya da tutum olarak yıpratmamalıdır. Çocuklara mutlaka aileleri ile birlikte vakit geçirme, bireysel dinlenme ve eğlenme zamanı bırakılmalıdır.

4. Özellikle 8. Ve 12. Sınıflarda artan sınavlara hazırlık çalışmaları ülkemizde çok önemsenmekte ve çok daha erken sınıflarda başlanmaktadır. Bu kursların dikkatle yürütülmesi gereklidir. Öncelikle unutulmamalıdır ki özellikle BİLSEM öğrencilerinin çok büyük bir bölümü bu sınavlarda önemli başarılar elde etmektedirler. Bu sınavlarda başarılı olmak kurslarla hazırlanmaktan çok öğrencinin sağlıklı bir okul ve aile hayatına sahip olması ile ilgilidir. Ya değilse ÜZY çocuklar ek bir sorun yaşamadıkları sürece bu sınavlarda başarılı olabilir. Hatta denilebilir ki doğru bir okul yaşamı ve sağlıklı bir aile hayatı ve iyi bir ruh hali ile hiçbir ek çalışma yapmasa bile belki bir-iki yanlış fazla yapabilir. Bu durum Konya'da BİLSEM öğrencilerinden sekizinci sınıfı o yıl bitirip lise birinci sınıfa başlayan 27 öğrenci ile tarafımda yapılan sohbette öğrencilerce dile getirilmiştir. Hatta bu öğrenciler uzun süre sınava

hazırladıklarını ve bu hazırlık süreçlerinde arkadaşlık ilişkilerini kaybettiklerini, müzik, resim, koleksiyon vb. hobilerini bıraktıklarını, aileleri ile vakit geçiremediklerini, aşırı yorulduklarını ve okula karşı olumsuz tutum geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Dolayısı ile bir iki daha fazla net yapabilmeleri uğruna bu çocukların hayatının mahvedilmesine sebep olacak kurslardan uzak durulmalı ya da bu süreç çok iyi yönetilmelidir.

Belki bu konuda medyada sıklıkla rastlanan Singapur'da bir okul müdürünün velilere gönderdiği mektubu hatırlamakta yarar vardı. Bu mektup okul müdürü velilere;

Sevgili veliler, Çok yakında çocuklarınızın sınavları başlayacak. Çocuğunuzun başarılı olması konusunda hepimizin gerçekten endişeli olduğumu biliyorum. Ama lütfen unutmayın, sınava giren çocuklar arasında matematiği anlamasına gerek olmayan bir sanatçı olacak... Tarihi ya da İngiliz edebiyatını umursamayan bir girişimci... Kimya notları önemli olmayan bir müzisyen... Fiziksel olarak fit olması, fizik derslerinden daha önemli olan bir sporcu olacak... Eğer çocuğunuz en yüksek notları alırsa, bu harika! Ama eğer almazsa... Lütfen özgüvenini elinden alıp onurunu kırmayın. Onlara sorun olmadığını, bunun sadece bir sınav olduğunu söyleyin! Hayatta çok daha büyük şeyler için biçilmiş kaftan olabilirler. Sınavdan kaç alırlarsa alsınlar, onları seveceğinizi ve yargılamayacağınızı söyleyin onlara. Bunu lütfen yapın ve bunu yaptığımızda... çocuklarınızın dünyayı fethetmelerin izleyin. Bir sınav ya da düşük bir not, hayallerini ve yeteneklerini ellerinden alamaz. Ve lütfen doktorların ve mühendislerin dünyadaki tek mutlu insanlar olduklarını düşünmeyin.” demiştir.

5. Ne tür kurs olursa olsun çocuklara ne tür katkılar sağladığı gözlenmelidir. Çocuğun akademik, özel yetenek ve becerilerinin gelişimi yanında sosyal-duygusal gelişimleri göz önünde bulundurulmalıdır.

6. Kurs ve okul dışı faaliyetler için TÜBİTAK yaz bilim okulları, üniversitelerin kurs, kamp ve faaliyetleri, açık alan, orman, deniz kampları, kazı faaliyetleri, tarihi geziler atölye, konser, sergi, gezi, gözlem, çocukların katılacağı kongre, konferans vb. akla gelmeyen diğer faaliyetler farklı bakanlıklar, kurum ve kuruluşlarca düzenlenmelidir. Bu tür desteklere yerel ve bölgesel kalkınma ajanslarınca verilen destekler artırılmalıdır.

20. ÜZY çocuklar için evde uygulayabilecek etkinlikler neler olabilir?

Tüm çocukların eğitiminde olduğu gibi ÜZY çocukların eğitiminde de aile katkısı büyük önem taşımaktadır. Çocukların daha doğumdan itibaren aileleri ile geçirdikleri yaşantıları çok önemlidir. Ailenin sağladığı bakımdan tutun da çocukla konuşması bile oldukça önemlidir. Bu nedenle ailelerin çocukları ile ilgilenmesi çocuklar için çok önemli bir katkıdır. Ancak unutulmamalıdır ki eğitimci bile olsalar bir anne-baba çocuğun anne babasıdır ve ebeveynlerin görevi aile olmanın gerekliliklerini yerine getirmektir. Bir anne babanın çocuğuna sağladığı duygusal katkının doldurulması başka hiçbir şekilde mümkün değildir. Duygusal gelişimin sağlanmasında da mutlaka bir denge oluşturulmalı, aşırı ilginin ilgisizlik, aşırı sevginin, sevgisizlik kadar tehlikeli olduğu unutulmamalıdır. Bu çerçevede ailelinin birinci görevinin çocuğun sağlıklı bir aile hayatı geçirmesinin olduğu hiçbir zaman gözden çıkarılmamalıdır. Bir çocuk için yapılabilecek en masum kötülüklerden biri bir çocuğun kendi başına yapabileceği bir davranışı onun yerine yapmak ya da bu konuda ona sürekli yardımcı olmaktır. Özgüven bir çocuğun kendi başına yapabilecekleri şeyde onları serbest bırakmak ve onların bu davranışları yapmalarını görmelerinin sağlanması ile kazandırılır.

Bu önceliğin sağlanmasından sonra ailenin çocukla birlikte yapacağı her etkinliğin çocuğa katkısı önemlidir. Burada temel ilke bu etkinliklerin bir ders ya da öğretim faaliyetine dönüşmemesidir. Özellikle yurt dışında daha anne rahmindeki gelişiminden başlanarak doğumla hızlanan çocukla bilinçli konuşma ve sohbetlerin, iki yaşını dolduran çocuklarla zihinsel gelişim etkinliklerinin başladığı görülmektedir. Ayrıca çocukların hiç görmedikleri yerleri görmelerinin sağlanması, çocuğun ilgi duyduğu konularla ilgili mekânlara götürülmesi, köy ve doğa gezileri çocuklar için son derece önemlidir. Aynı şekilde özellikle çocukların ilgi duydukları konulardaki basılı, dijital ve oyuncak tarzı materyaller ile yeni konulardaki ilgilerinin oluşmasını sağlayacak zenginleştirilmiş araçların ve etkinliklerin ailelerce teminini sağlamak önemlidir. Çocuğun talepleri başladığında eğer ilk etapta akla uygun gibi görünmeyen görüş ve istekler gelirse çocuğa bunun mantıksız olduğunun söylenmesi yerine bu konuda ona nasıl yardımcı olunabileceği sorulmalıdır. Örneğin eğer bir çocuk “Ben gökyüzüne bir merdiven kurmak istiyorum, bunun için de bana sopa/çita vb. lazım” derse çocuğa bunun mümkün olmadığını söylemek yerine bu malzemelerin temini ve çocuğun bu merdiveni kurarken kendisine nasıl yardımcı olunabileceği sorulmalıdır.

Zenginleştirme ya da zenginleştirilmiş etkinlikler gibi kavramlar sık sık yanlış anlaşılmakta, bu kavramlara ailenin zenginliğinin yanı sıra, para ile satın alınacak oyuncak, malzeme, özel paralı eğitim olanakları gibi maddi zenginliğe ilişkin anlamlar yüklendiği belirtilmektedir. Burada vurgulanan yaşantıların zenginleştirilmesidir. Yani, farklı mekânlar, nesnelere, kişilerle etkileşim; anlamlı ve kritik olaylar, çocuğun gelişiminin o anında önemli yaşantılarla karşılaşma şansının varlığı dile getirilmektedir. Yetişkinler için günlük yaşamın sıradan olayları sayılabilecek pek çok etkinlik çocuklar için yepyeni, heyecan dolu ve kalıcı izlere yol açar nitelikte olabilir. Bir hafta sonu sinema, kayak, piknik, akraba ya da arkadaş ziyaretleri, tarihi ya da turistik bir yere gitmek bunlara örnek verilebilir. Bu ilkeler çerçevesinde ailelerin çocuklarla yapabilecekleri zenginleştirilmiş etkinlikler şunlar olabilir (Özbay, 2013);

Doğayı tanıma için doğada keşif gezileri, doğa yürüyüşleri, piknik, kamp kurma, yüzmeye, dalgıçlık, yelken ve balık tutma gibi etkinlikler yapılabilir. Aile içi etkinlikler çerçevesinde seyahatler, akraba ve dost ziyaretleri, park, bahçe, kültür merkezi gezileri, aile törenleri hazırlığı, ailece okuma ve tartışma, evcil hayvan besleme, hayvanat bahçesi gezisi, tren, otobüs, vapur gezileri, yemek pişirme, tamirat, dekorasyon, bahçe işleri ve ev oyunları yapılabilir. Grup etkinlikleri için sinema, tiyatroya gitme (birlikte), arkadaşlarla dolaşma, tartışma grupları, gönüllü kuruluşlarla çalışma, yerel organizasyonlara yardıma gitme, bisiklete binme, grup oyunları, yavru tema, genç tema gibi gruplara katılma ve izcilik faaliyetlerinde bulunulabilir. Hobiler öğrencilerin kendi tercihlerine bırakılmak koşulu ile müzik grubu, kitap okuma, hikâyeye, şiir, roman yazma, tiyatro-drama, fotoğrafçılık, fen ve teknoloji ile ilgili gözlem ve deneyler, evcil hayvanlar, çevre koruma, arkeoloji ve sanat tarihi, tasarım, takı yapma, bahçe bakımı, çiçek yetiştirme, gazete, dergi çıkarma, resim, grafik, heykel, gökyüzü gözlemi, matematik oyunları, tarih, felsefe, psikoloji tartışma grupları, koleksiyonculuk, ahşap oyma, batık, kumaş boyama, kumaş baskı ve ilkyardım çalışmaları yapılabilir.

Ailelerin ÜZY çocuklar ile evde ne tür etkinlikler ile ilgili daha fazla bilgi almaları için Özbay (2013) tarafından hazırlanan ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca internet ortamında elektronik olarak yayınlanan “Üstün Yetenekli Çocuklar ve Aileleri” kitabından

yararlanılabilir. Ayrıca bu konuda MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğüne internet ortamında elektronik olarak yayınlanan “Özel Yetenekli Çocuklar Aile Kılavuzu” kitaplarından yararlanılabilir.

21. ÜZY çocuklar ne tür kitaplar okumalıdır?

Kitap okuma, okuduğunu anlama ve okuma alışkanlığı kazanılması tüm öğrenciler için günümüzün en önemli eğitim hedeflerinden biridir. Kamuoyunda ÜZY çocukların çok iyi birer kitap okuyucusu olduğuna ilişkin algının yanı sıra ÜZY çocukların okumayı çok sevmediğine ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Bununla birlikte okuma ile ilgili olarak okunan kitabın okuyucunun düzeyine ve ilgi duyduğu konuya uygun olması okuma eğitimi, okuma alışkanlığı kazandırılması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca aslında ne okunduğundan çok nasıl okunduğu önemlidir. Bu çerçevede de ÜZY çocukların okuduğunu anlama stratejilerini kazanmalarını sağlamaya yönelik okuma etkinlikleri yapmaları sağlanmalıdır.

Okur ve Özsoy’a (2017) göre üstün zekâlı ve üstün yetenekli ortaokul öğrencilerinin %72’si roman, %8’i hikâye, %26’sı bilimsel kitaplar ve %2’si şiir kitaplarını tercih ettiğini belirtmiştir. ÜZY ortaokul öğrencilerinin bilim kurgu, mitler ve efsane, bilim ve icat, gizem ve esrarengiz, gerilim oluşturmaktadır. Oğurlu’nun (2014) yapmış olduğu çalışmada ise sırasıyla gizem ve esrarengiz, bilim kurgu, macera, mitler ve efsaneler en çok tercih edilen konulardaki kitaplar olmuştur.

Bunlarla birlikte ÜZY çocukların bir konuda okumaları dikte edilmemelidir. Belirli kitapları okumaları yönünde zorlama yapılmamalıdır. Öğrenciler büyük oranda ilgi duydukları konularda okuyacaklardır. Bu noktada mevcut ilgilerine hitap eden kitapların temini önemli iken kütüphane ve kitapçı ziyaretleri, yazar görüşmeleri ve eğitimlerinde gündeme gelen konular aracılığı ile yeni konularla tanışmaları ve bu konulardaki kitapları okumaları da önemlidir. Öğrencilerin ÜZY olması her düzeydeki kitabı okuyabilecekleri anlamına da gelmemektedir. Bu nedenle düzeylerine uygun kitaplar okumaları gereklidir.

22. Üstün zekâlı bir çocuk ile yaşamının zorlukları neler olabilir? Çalışma disiplini olmadığı için biz bu çocuğa nasıl ders çalıştırtacağız nasıl disiplin kazandırtacağız?

Öğrencilerin çalışmalarını bireysel olarak planlama yürütme ve sonuçlandırmaları önemli bir beceridir. Bir yandan zihinsel becerilerinden yönetici işlevler, diğer yandan öğrenme stratejilerinin etkin kullanımı ile ilgili olan bu beceriye ÜZY çocukların çoğu sahiptir. Bununla birlikte bazı ÜZY çocuklar ders çalışmada öz yönetim konusunda bazı zafiyetler gösterebilirler. Bu öğrencinin özelliğinden kaynaklanabilir. ÜZY öğrencilerin bazıları zaman yönetimi, program oluşturma ve çalışma stratejileri belirleme gibi özyönetim becerilerinden yoksun olabilirler.

Ayrıca okullarda yürütülen derslerin ÜZY çocuğun düzeyinin çok altında olması ve ÜZY çocuğun çalışmaya ihtiyaç duymadan bunları başarabileceğine ilişkin inancından da kaynaklanabilir. Öğrenci çalışmadan tam sınav ve değerlendirmelerden tam puan aldıkça bu konudaki davranışı pekişebilir. Öğrencide çalışmadan başarılı olmak, çalışma alışkanlıklarının oluşmasını engeller. Özellikle öğretimin ilk yıllarında kolay olan öğretim etkinlikleri çalışma

gerektirmez. Ancak ilerleyen dönemlerde, Fen Lisesi gibi bir programa, ya da tıp fakültesi gibi bir bölüme yerleşince yoğun ders çalışma ihtiyaçları oluşur. Çalışma alışkanlığı oluşmamış ÜZY de bu konuda çok zorlanır. Bu nedenle öğretimin erken yıllarından itibaren ÜZY için gerekli, anlamlı ve onların da ders çalışmasını gerekli kılan öğretim etkinlikleri düzenlenmelidir. Çalışma alışkanlığı bozulan öğrenciler için öğretmenler; öğrencilerin ne tür çalışmalar becerilerine ihtiyaç duyduklarını, bu kapsamda hangi becerilere sahip ve hangi becerilerden yoksun olduklarını öğrencilere hissettirmelidir. Öğrencilerin akademik ajandalar kullanmaları, öğrencilerle öğrenme sözleşmeleri yapılması ve öğrencilerin kendini izleme stratejilerini kullanma becerilerinin geliştirilmesi yararlı olabilir.

Bir diğer husus da ÜZY çocuğun çalışacağı konuyu çalışmaya değer ve çalışmayı kendince faydalı bulmasıdır. Bu nedenle ÜZY öğrencilerin ilgi duymadıkları konular ilgi duydukları konular ile ilişkilendirilmelidir. Bu konuları neden öğrenmeleri gerektiği üzerinde konuşularak açıklığa kavuşturulmalıdır.

23. Çocuğuma duyuşsal anlamda nasıl destek olabilirim?

Ailelerin en önemli görevi çocuklarının biyolojik, fizyolojik, ruhsal, sosyal, duygusal ve karakter olarak bir bütün içinde sağlıklı gelişimlerini sağlamaktır. ÜZY çocuklarda da diğer çocuklar gibi bu ihtiyaçlar vardır. Aslında söz konusu olan çocuğun doğru yetiştirilmesi ile ilgili ailenin yapacaklarının doğru icra edilmesidir. Bu durum ÜZY çocuklarda da çok büyük farklılıklar göstermez. Bununla birlikte ÜZY çocukların özelliklerinden kaynaklanan bazı duyuşsal durumlar vardır. Bu durumlardan bazıları aşağıda ifade edilmiştir (MEB, 2017);

Benlik algısı: Benlik algısı çocuğun kendisiyle ilgili olarak kafasında çizdiği görünümüdür. Bu görünüm çocuğun özgüveninin olup olmayacağını, içe ya da dışa dönük oluşunu belirler. Çocuğun benlik kavramı dünyayı seyrettiği bir gözlük gibidir (Yavuzer, 2004). Yaptığı işlerde başarılı olan özel yetenekli çocuk, çevresinden bu yönde aldığı olumlu tepkiler sebebiyle yaptığı işlerde kendine güvenmekte ve yüksek bir benlik algısı geliştirmektedir. Özel yetenekli çocuklar yüksek farkındalık ve duyarlılıkları nedeniyle çevrede olup bitenden etkilenir ve bu olaylar karşısında çaresizlik hissedebilirler. Yüksek zihinsel potansiyelleri sayesinde olumsuzlukların üstesinden gelmelerine rağmen mükemmeliyetçilikleri eleştirilerden etkilenmelerine, yüksek beklentiler ise baskıya yol açar. Bunların sonucunda özel yetenekli öğrencinin benlik algısı olumsuz etkilenebilir (Ataman, 2014). Bunun için; Çocuğunuzla karşılıklı sevgi, güven, anlayış ve saygı içeren sosyal ilişkiler kurun. * Çocuğunuza kendini ifade etme özgürlüğü tanıyın. * Olumsuz benlik algısına sahip özel yetenekli çocuklarınızın güçlü yanlarını keşfederek yeteneklerini ortaya koyacakları ortamlar hazırlayın. Keşfedilen yetenek alanında onu destekleyin.

Mükemmeliyetçilik Özel yetenekli çocukların tipik özelliklerinden biri mükemmeliyetçi olmalarıdır. Mükemmeliyetçilik bazen olumlu sonuçlar doğurduğu gibi bazen de olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilir. Özel yetenekli çocuklar genel olarak birçok alana karşı ilgili ve yeteneklidir, fakat mükemmeliyetçilik özelliği gösteren çocuklar başarısız olma kaygısı ile normalde iyi yapabileceği ya da başarılı olabileceği işlerden kaçınabilirler. Sadece en mükemmel olduğu basit alanlara yönelerek güzel işler çıkaracağı diğer yetenek alanlarından uzaklaşabilir. Bunun yanı sıra mükemmeliyetçi çocuklar başarısız olduğu durumlarda yeme bozukluğu, ilgilerinde azalma, kaygı ve depresyon yaşayabilir. Anne babanın mükemmeliyetçi olması çocuğun da mükemmeliyetçi olmasına neden olabilir. Bu nedenle ailenin de tutumlarını gözden geçirmesi ve değiştirmesi önemlidir. * Çocuğunuzun ve

onun yanında başkalarını eleştirmeyin. * Çocuğunuza bir şeyleri doğru yapması konusunda baskı yapmayın. * Performansın ve ders notlarının ön planda olduğu bir çevre oluşturmayın. * Çocuğunuzun başarılarını değil, çabasını takdir edin. * Övgü ve eleştirilerinizi çocuğunuzun kişiliğine değil, davranışlarına yönelik yapın. * Kendi davranışlarınızla mükemmeliyetçiliğin olumlu kullanımına örnek olun. * “Yeterince çabaladığını, elinden geleni yaptığını biliyorum.” gibi cesaretlendirici cümleler kullanın.

Aşırı Duyarlılık Özel yetenekli çocuklar yüksek farkındalık ve keskin gözlemleri sayesinde aşırı duyarlılık özelliği gösterirler. Aşırı duyarlılık beş farklı alanda görülebilir (Yılmaz, 2015; Webb ve ark., 2016): Bunun için; * Ödevini yaparken hareket ederek odaklanabiliyorsa sabit oturmasını beklemeyin. * Yüksek bir masa kullanarak etkinliklerini ayakta yapmak istediğinde ve öğrenme sırasında yürüyerek çalıştığında anlayışlı olun. * Hareket ihtiyacı duyan çocuğunuzun sabit bir etkinliğe katılması gerektiği durumlarda sıkması için eline yumuşak bir top verin. * Aynı fikirde olmasanız bile duyuşal duyarlılıkları konusunda kabul edici ve anlayışlı bir tutum sergileyin. * Kaçınmak istediği duyuşal uyarılar (yüksek ses, istemediği yiyecekler, yünlü kumaşlar, giysi etiketleri, ritmik sesler gibi) için zorlamayın. * Resim, müzik, drama gibi sanatsal aktivitelere yönlendirin. * Hayal dünyasındaki kurgularına dair paylaşımlarına saygı gösterin. * Çocuğun kurgusal anlatımları ile yalan arasındaki farkı ayırt edin. * Hayal gücünü kullanarak ortaya özgün ürünler (karikatür, hikâye, şiir, tasarım gibi) çıkarması için onu destekleyin. * Zihinsel duyarlılığını kullanması için işlem, mantık ve strateji gerektiren oyun ve aktivitelere yer verin. * Ona merakını ve ilgi alanlarını destekleyecek kaynaklar (dergi, kitap, belgesel gibi) sunun. * Duyguların doğrusu ya da yanlış olmadığını hatırlayın ve “Çok üzgünsün.” “Gerçekten çok sinirlisin.” gibi ifadeler kullanarak çocuğunuzun duygularını anladığınızı ve kabul ettiğinizi gösterin. * Duyguları ifade etme konusunda ona örnek olun. Siz de duygularınızı açık bir şekilde ifade edin. * Duyarlı olduğu konularda (çevre sorunları, hayvan hakları, savaşlar, evsizler vb.) bir şeyler yapmasına destek olun. Onu endişe ettiği konularda çözüm üretmesi için yönlendirin.

Gelişimde Uyumsuzluk Özel yetenekli çocukların farklı gelişimsel alanlardaki performansı çeşitlilik gösterebilir. Örneğin 4 yaşındaki bir çocuğun zihinsel kapasitesi 6 yaş düzeyinde iken duyuşal gelişimi 4 yaş düzeyinde olabilir. Uyumsuzluk yalnızca çocuğun gelişim alanları arasında değil, akranlarının gelişimi ile kendisinin gelişimi arasında da görülebilir. Ortaya Çıkabilecek Sorunlar: Gelişim alanları arasındaki bu uyumsuzluk çocuğun ve çevresinin yüksek ya da düşük beklentiye girmesine yol açabilir. Çocuk bu beklentileri karşılayamadığı zaman kendini yetersiz hissederek hayal kırıklığı ve stres yaşayabilir. Küçük yaşlarda dil gelişimi zihinsel hızına yetişemediği zaman çocuğun konuşmasının akıcılığı bozulabilir. Küçük kas gelişimi zihinsel hızına yetişemediği zaman, hayalindeki tasarımı kâğıda aktaramadığı için sinirlenebilir. Çocuk kendi değerini yapabildikleri üzerinden değil, yapamadıkları üzerinden oluşturduğu için bu durum düşük benlik saygısına yol açabilir. Akranlarıyla uyumlu gelişim göstermeyen çocuk kendisini bir gruba ait hissedememektedir. * Çocuğun uyumsuz gelişiminin farkında olup beklentilerinizi gerçekçi düzeyde tutun. * Çocuğunuzun davranışlarının yaşına uygun olmasına fırsat verin. * Çocuğunuzun yaşından ileri performans gösterdiği alanlarda normalleştirmeye çalışmayın. * Diğer alanlara göre daha geride kalmış olan gelişim alanlarını destekleyecek fırsatlar yaratın.

Bu konuda ek bilgiler bu makalenin ÜZY'nin yaşayabileceği sorunlar bölümünde ele alınmıştır. Ayrıca daha geniş bilgi edinmek için MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğüne internet ortamında elektronik olarak yayınlanan “Beni Anlayın, Özel Yetenekli Çocuğum Var” kitabından edinilebilir.

24. Siz üstün yetenekli bir çocuğunuzun olmasını ister miydiniz?

Bebek beklemekte olan bir anne adayı olduğunuzu varsayın... Size, zekâ düzeyi dehayaya yakın bir çocuğa sahip olmak için hamilelikte özel beslenme ve tedbirler önerilse, bu beslenme ve tedbirleri uygular mısınız? Ya da sınıfınıza üstün yetenekli bir öğrencinin verileceğini öğrenseniz ne yaparsınız? Bunlara benzer soruların yanıtlarını araştıran araştırmacılar, toplumun bu çocuklara karşı çok olumlu tutumlar içinde olmadıklarını, ana babaların zihin engelli çocuğa sahip olmaya benzer tutumlar sergilediklerini, öğretmenlerin de benzer davranışlar gösterdiklerini belirtmektedir. Yine araştırmalar tutumların uygun eğitimle değiştirilebileceğini belirtmektedir.

Bununla birlikte “üstün zekâ” kavramının İngilizce karşılığı “gifted”tır. Bu kelimenin anlamı yaratan tarafından bir bağış olarak verilen çocuk anlamına gelmektedir. Eğitimsel prensip “eğitimde feda edilecek birey yoktur” şeklinde ifade edilir. Dolayısı ile nasıl bir çocuğa sahip olmak istediğimizden çok sahip olduğumuz çocuğun gelişimi için nasıl davranmalıyız? Sorusuna odaklanmaktır. Kamuoyundaki genel yaygın kanaatin aksine ÜZY çocukların çok büyük bir bölümü olumlu davranışlar sergileyen, uyumlu, sorumluluk sahibi, karşısındaki anlayan, espri yetenekleri yüksek, problem çözme yetenekleri gelişmiş ve kendi başına iş yapabilme yeteneğine sahip olduğu bilinmektedir. Bu yönleri ile ÜZY çocuğa sahip olunma konusunda duyulan kaygı herhangi bir çocuğa sahip olunacağında duyulacak kaygıdan fazla olmasına gerek yoktur. Zihinsel olarak farklı düzeylerde olan tüm bireylerin kendilerine has bir gelişim özelliği olduğu gibi ÜZY çocukların da kendine has durumları vardır. Önemli olan ailenin ÜZY çocuğunun durumunu anlaması ve onların bütüncül gelişimi için gerekenleri yapmasıdır.

25. ÜZY öğrenciler okul başarısızlığı ya da akademik başarısızlık yaşar mı?

ÜZY çocuklar düşük başarı ve beklenmedik başarısızlık olmak üzere iki tür akademik başarısızlık yaşar. Beklenmedik başarısızlık gerçek potansiyelin altında gösterilen başarıdır. Örnek olarak, ortalama zekâ düzeyine sahip öğrenciler ile aynı düzeyde akademik başarı gösteren ÜZY bir öğrenci beklenmedik başarısızlık göstermektedir. Beklenmedik başarıda birey kendisi ile karşılaştırılır ve daha başarılı olabileceği halde başarısızlık olduğu görülür. Düşük başarı ise öğrenci ortalama ile karşılaştırılır ve ÜZY öğrencinin ortalamanın da altında bir başarı gösterdiği gözlenir (Sak, 2013). Yapılan araştırmalar ve bu çocuklarla çalışan uzmanlar bir dizi faktörün bu düşük başarı performansını açıklayabileceğini göstermektedir. Bunlar, motivasyon düşüklüğü, mükemmeliyetçilik, aşırı düşünme, aşırı kendine güven, aşırı sınav kaygısı, dağınıklık veya üstün yetenekliliğe eşlik eden başka sorunlar olabilir.

Düşük motivasyonlu çocuklar genellikle öğretmenlerini dinlemezler, eğitimlerine yardımcı olacak ek ders saatlerini kaçırmaları ve en zengin içerikteki eğitim programlarından bile minimum başarı elde ederler. Davis-Kean (2005) genelde görece olarak düşük beklentileri sürdüren anne-babaların çocuklarıyla karşılaştırıldığında yüksek beklentileri sürdüren anne-babaların çocuklarının akademik olarak daha iyi performans gösterdikleri ve okulda öğrenme etkinliklerine katıldıkları sonucuna varmıştır. Birçok üstün yetenekli çocuk için başarıya ulaşmadaki en önemli engellerden biri sınavlardan elde edilecek başarıya anlam

yüklenmemesidir. Yani bu başarının önemsenmemesidir. Elde edilecek başarıyı önemsemek ona ulaşmayı garanti etmez ve başarısızlık birçok nedenle ilişkili olabilir ancak başarıyı önemsememenin genellikle başarısızlığı garantilediği söylenebilir.

Üstün yetenekli çocuklar genellikle başarı için oldukça isteklidirler ve detaylara dikkat ederler. Başarı motivasyonunun yüksek olması ve ayrıntılara dikkat etme özellikleri genellikle olumlu özellikler olmasına rağmen aşırıya kaçtığında, mükemmeliyetçiliğe yol açabilir. Bu mükemmeliyetçilik çocukta bütün soruları en doğru şekilde yanıtlamaya yönelik aşırı bir motivasyon oluşturarak, yanlış yapma korkusu ve yanlış yapmaktan takıntılı bir şekilde kaçınma davranışı doğurabilir. Bu da çocukta korku ve kaygıya dönüşerek okul başarısını olumsuz yönde etkileyebilir.

Üstün yetenekli çocukların en belirgin özelliklerinden biri aşırı duyarlılıklarıdır. Bu duyarlılık düzeyi bu çocukları yaşamla ilgili birçok konuda savunmasız ve kırılgan yapacaktır. Aynı şekilde bu kırılganlık çeşitli korku ve kaygılara, dünya ötesi, ölüm gibi konular hakkında derin düşüncelere sahip olmaya, çeşitli takıntılar oluşturmaya sebebiyet verebileceği için yine okul başarısı olumsuz yönde etkilenebilir.

Üstün yetenekli çocuklar her zaman düzenli olmayabilir. Dağınıklık ve karışıklık için geliştirdikleri özel bir toleransları vardır. Odalarında yarı tamamlanmış projeler, lego şehirler, pul koleksiyonları ve pek çok farklı ilgi alanına dair eşyalar olabilir. Gözlemleri oldukça keskindir ve detaylar konusunda da farkındalık seviyeleri oldukça yüksektir. Eğer etraflarında bir şey kayıp ya da eksikse bunu hemen fark ederler. Genellikle sonuca odaklanırlar bu sebeple verilen ödevlerde, ödev kağıtlarının temiz ve kusursuz verilmesini önemsemeyebilirler. Bu da okulda öğretmenler tarafından genellikle istenen bir durum değildir.

26. ÜZY öğrenciler öğrenme gücünü çeker mi?

Öğrenme gücünü yaşayan özel yetenekli öğrenciler, zihinsel açıdan ileri düzey becerilere sahip olmalarına rağmen okuma, yazma, matematik, heceleme ya da yazılı dildeki performanslarında anlamlı derecede tutarsızlık sergileyen öğrenciler olarak tanımlanmaktadır (Brody ve Mills, 1997). Bu öğrencilerin zihinsel kapasitesi ile bahsi geçen akademik becerileri arasında bir tutarsızlık görülmektedir ve bu tutarsızlık kültürel ya da sosyoekonomik yoksunlukla açıklanabilecek bir durum değildir. Bununla birlikte özel yetenekli olup da öğrenme gücünü yaşayan çocuklar, sadece öğrenme gücünü yaşayan öğrencilere kıyasla akademik olarak daha başarılı olabilmektedir.

Baum, Owen ve Dixon (1991) yaptıkları araştırmalar sonucunda öğrenme gücünü sergileyen özel yetenekli öğrencilerin üç farklı tipte karşımıza çıkabileceğinden bahsetmektedir. Bunlar: a) öğrenme gücünü belirlenen ancak özel yeteneklilik durumu fark edilmeyen tip, b) özel yeteneklilik durumu belirlenen ancak öğrenme güçlükleri fark edilmeyen tip ve c) her iki durumun birbirini maskeleymesi sonucu iki durumu da fark edilmeyen tiptir. İlk tipte yer alan öğrencilerin ciddi öğrenme sorunları bulunmakta ve bunlar öğrenme süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Bu tipteki öğrencilerin özellikle akademik alanlarda yaşadıkları bu sorunlar çoğunlukla onların özel yetenekli olarak tanımlanmalarını ya da fark edilmelerini engellemektedir. Bu öğrenciler devam ettikleri okullarda öğrenme güçlüklerini destekleyici etkinliklere dâhil edilir ancak özel yetenekleri fark edilmediği için yeteneklerinin gelişimi adına bir şey yapılmamaktadır. İkinci tipteki öğrenciler, üstün ve özel yetenek alanları ile o kadar çok ön plana çıkarlar ki, akademik alanlarda özellikle de öğrenme

süreçlerinde sorun yaşadıkları fark edilmez ve tanılanmaz. Bununla birlikte bu öğrenciler yaşadıkları zorluklar nedeniyle beklenmedik başarısızlık sendromu yaşadıkları, yani öğrenmeye ve okula karşı motivasyonlarını yitirdikleri düşünülebilir. Ancak bu sendrom ve altında yatan nedenler öğrenme güçlüğünden çok daha farklıdır (Erdoğan ve Leana-Taşçılar, 2014). Son tipte yer alan öğrenciler ise genellikle en çok gözden kaçan ve eğitimsel ihtiyaçları karşılanmayan gruptur. Genellikle eğitim hayatlarına normal zihinsel düzeye sahip öğrenciler gibi devam ederler. Ne özel yetenekli oldukları ne de öğrenme güçlükleri yaşadıkları fark edilmez. Öğrenci üç tipten hangisine dâhil olursa olsun eğitimsel ihtiyaçlarının karşılanması en önemli noktadır. Eğitimsel ihtiyaçlarının karşılanması onların sosyal, duygusal ve akademik becerilerini büyük ölçüde etkilemektedir.

Öğrenme güçlüğü yaşayan özel yetenekli öğrencilerin ön plana çıkmalarını sağlayan ve özel yetenekli olarak fark edilmelerini destekleyen en önemli özelliklerinden bir tanesi yaratıcı ve sıra dışı fikirlere sahip olmalarıdır. Bu sayede, zorlandıkları konularda pratik çözümler üretebilir, hassasiyetleri ile ilgili dikkat çekici projelere girişebilir ve akademik alanlarda yaşadıkları zorlukları örtbas edebilirler.

Baum (1988) yaratıcılık ağırlıklı zenginleştirme eğitimlerinin öğrenme güçlüğü yaşayan özel yetenekli öğrenciler için çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. Yaptığı araştırma sonuçlarına göre, bu öğrencilerin eğitimlerinde yaratıcılık etkinliklerine yer verildiğinde benlik algılarında olumlu değişimler, yaratıcı üretkenlik süreçlerinde gelişim ve akademik olarak gerekli bazı becerileri rahatlıkla öğrendiklerini göstermektedir. Baum'um (1988) bakış açısına göre öğrenme güçlüğü olan özel yetenekli öğrencilerde yaratıcılığı halihazırda her öğrencide zaten var gibi görmek yerine, geliştirmeye ve akademik becerilerinin gelişimi için de bir araç olarak kullanmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Örneğin evdeki ya da okuldaki gündelik eşyaların (çatal, ataç gibi) normal kullanım alanlarının dışında ne gibi işlevlerde kullanılabileceklerini düşünmeye sevk etmek bile sıra dışı düşüncelerini sağlayacaktır.

27. ÜZY öğrencilerin öğretmenlerinin de üstün zekâlı ve yetenekli mi olmalıdır?

Üstün zekâlı ve yeteneklilerin öğretmenlerinin de üstün zekâlı olmasının gerekip gerekmediği hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde sıkça dile getirilen bir sorudur. Bu soruda bir karar verebilmemiz için üstün zekâlılığa ve yetenekliliğe yüklemiş olduğumuz anlamı netleştirmemiz gerekir. Eğer üstün zekâlılık genel bir zihinsel potansiyeli olarak algılanıyorsa ÜZY'nin öğretmeninin de üstün zekâlı olması gerekir. Eğer üstün zekâ farklı yetenek alanlarında üstünlük olarak algılanıyorsa, üstün zekâlı öğrencilerin öğretmenlerinin de üstün zekâlı olmasına gerek yoktur; fakat eğitim verdikleri alanlarda uzman düzeyinde yeteneğe sahip olmaları gereklidir. Örneğin müzik alanında olağanüstü yeteneğe sahip bir öğrenciye sıradan bir müzik öğretmenin eğitim vermesi beklenmemelidir. Bu konuda bir diğer etken de ÜZY öğrencilerin yetenek düzeyleri ve eğitim kademeleridir. İlköğretim kademesindeki bir ÜZY öğrenciye, üstün zekâlı olmayan bir öğretmen eğitim verebilirken lise düzeyindeki bir ÜZY öğrenciye üstün zekâlı olmayan bir matematik eğitim vermesi düşünülmemelidir. Kısacası ÜZY öğrencilerin öğretmenlerinin alanlarında derin bilgiye sahip, etkili öğretim tekniklerini bilen, araştırmacı, farklılıkları kabullenen, eleştiriye açık, rol modeliği yapabilen ve düşünsel olarak sıra dışı olmaları gerektiği söylenebilir (Sak, 2013).

ÜZY ile ilgili belki çok daha farklı sorular gündeme gelebilir. Bu makalede mevcut durum göz önünde bulundurularak bu sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır. Verilen cevaplar kesin ve değişmez doğrular değildir. Bu arada bu çalışma için soru derlerken

BİLSEM’ler ile ilgili de çok sayıda soru tarafımıza ulaşmıştır. Soruların çok olması nedeni ile BİLSEM’e ilişkin soruların ayrı bir makalede ele alınmasının uygun olduğu düşünülmüştür. Bu makaleyi okuyanlardan beklentimiz bu sorulara verilecek ek cevaplarını ya da burada ele dile getirilen görüşler için farklı görüşlerini yazarlara mail yolu ile ya da sosyal medya araçları ile ulaştırmalarıdır. Bu makalenin temel amacı ÜZY ile ilgili politika belirleyicilere, eğitimcilere, ailelere ve çocuklara ışık tutma yönünde bir başlangıç oluşturmaktır. Tüm temennimiz ülkemizde ÜZY ile ilgili sorunların çözülmesi ve ihtiyaç duyulan eğitimin bir an önce sağlanmasıdır.

Kaynakça

- Akarsu, F. (2004). *Üstün Zihinsel Yeteneklilerin Eğitiminde Sorunlar, Üstün Yetenekli Çocuklar Seçilmiş Makaleler Kitabı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Ataman, A. (2004). *Üstün Zekâlı ve Üstün Özel Yetenekli Çocuklar*. I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Ayas, M. B. (2018). Üstün Yeteneklileri Tanılamaya Giriş. U. Sak (Dü.) İçinde, *Üstün Yeteneklilerin Tanınması* (S. 1-14). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Bakioğlu, A., & Levent, F. (2013). Üstün Yeteneklilerin Eğitiminde Türkiye İçin Öneriler. *Üstün Yetenekli Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 31-44.
- CCEA (Council of curriculum, examinations and assessment). (2006). *Gifted and*. Northern Ireland.
- Cevher Kılıç, V. (2015). Türkiye’de Üstün Ve Özel Yetenekli Çocuklara Yönelik Bir Eğitim Politikası Oluşturulamaması Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 4(12), 145-154.
- Clark, B. (1997). Social ideologies and gifted education in today's schools. *Peabody Journal of Education*, 72(3), 81-100.
- Clark, B. (2013). *Growing Up Gifted: Developing the Potential of Children at School and at Home*. LA: Pearson.
- Çitil, M. (2018). Türkiye’de Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Politikalarının Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(1), 143-172.
- Çitil, M. (2020, 10 15). *Üstün Cehalet: Özel Yeteneklilerin Eğitiminde Cahilliklerimiz*. yada Dergisi: <https://yadadergi.com/ustun-cehalet-ozel-yeteneklilerin-egitiminde-cahilliklerimiz/> adresinden alınmıştır
- Demirel, Ö., & Kaya, Z. (2006). *Eğitim Bilimine Giriş*. İstanbul: Pegema Yayıncılık.
- Eker, A., Kurnaz, A., & Sarı, H. (2018). Üstün Yetenekli Öğrencileri Tanılama Süreci. *Üstün Yeteneklilerin Tanınması* (s. 15-32). içinde Ankara: Vize Yayıncılık.

- Ekici, S. (2017). *Ülkemizde Özel Yetenekli Öğrencilerin Tanılama Sürecinin Öğretmen Veli Ve Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya
- Ekici, S., Kurnaz, A. (2020). Ülkemizde Özel Yetenekli Öğrencilerin Tanılama Sürecinin Öğretmen Veli Ve Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Çocuk Vakfı Dergisi*. Yayın Aşamasında.
- Güneş, A. (2018). Türkiye’de Bilim Sanat Merkezler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 5(6), 185-193.
- Heller, F. (2004). *Action research and research action: a family of methods*. In Cassell, C., & Symon, G. (Eds.). *Essential guide to qualitative methods in organizational research* (pp. 349-360). Sage Publications.
- İdin, Ş., & Kayhan, N. (2016). Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de İlköğretim Döneminde Üstün Zekâlı-Yetenekli Öğrenciler İçin Özel Eğitim Uygulamaları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 17(2), 17-31.
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı*. Ankara.
- Kanlı, E. (2020). Turkish teachers’ views on acceleration. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 15(5), 1249-1261.
- Karaçalı, A. (2004). Kerem Altun ile “Öğretmen Yeterlikleri” Üzerine. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*(58).
- Kirişçi, N., Sak, U., & Karabacak, F. (2020). The effectiveness of the Selective Problem Solving model on students’ mathematical creativity: A Solomon four-group research. *Thinking Skills and Creativity*, 1-11.
- Kurnaz, A., & Arslantaş, S. (2018). Sınıf Öğretmenlerine Sunulan Üstün Yetenekli Öğrenciler İçin Farklılaştırılmış Etkinlik Geliştirme Eğitiminin Etkisinin İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 47, 309-332.
- MEB. (1991). *I. Özel Eğitim Konseyi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2012). *PISA*.
- MEB. (2013). *Özel yetenekli bireyler strateji ve uygulama planı (2013-2017)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2015). *Milliği Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı*. Ankara: Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- MEB. (2016). *STEM Eğitimi Raporu*. Ankara: SESAM Grup.
- MEB. (2018). *Milli Eğitim Şuraları*. 2020 tarihinde <https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/> adresinden alındı

- MEB. (2020, 10 5). *2023 Eğitim Vizyonu*.
http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf adresinden alınmıştır
- Nevett, J., 2019. Greta Thunberg: Why Are Young Climate Activists Facing So Much Hate?, BBC, Aug 28, <https://www.bbc.com/news/world-49291464>, Erişim: 03.10.2020.
- Ogurlu, Ü. (2014). Üstün Zekâlı ve Yetenekli Öğrencilerin Okuma İlgisi, Tutumu ve Eleştirel Okuma Becerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 29-41.
- Özbay, Y. (2013). *Üstün Yetenekli Çocuklar ve Aileleri*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Özkan, D., & Tay, B. (2012). Yönetici Görüşleri Çerçevesinde Bilim Ve Sanat Merkezleri Öğretmenlerinin Seçimlerine Bağlı Olarak Performans Düzeyleri. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 52-69.
- Okur, A., & Özsoy, Y. (2017). Üstün Zekâlı ve Üstün Yetenekli Ortaokul Öğrencilerinin Okuma İlgisi ve Okuma Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi. *Üstün Zekâlılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi*, 73-89.
- Piirto, J. (1999). Implications of postmodern curriculum theory for the education of the talented. *Journal for the Education of the Gifted*, 22(4), 324-353.
- Renzulli, J. S. (1978). What makes giftedness? Re-examining a definition. *Phi Delta Kappan*, 60, 180-184.
- Renzulli, J. S. (1986). *Systems and models for developing programs for the gifted and talented*. Connecticut: Creative Learning Press, Inc.
- Resmi Gazete. (2018). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. Resmi Gazete.
- Sak, U. (2013). Education programs for talented students model (EPTS) and its effectiveness. *Education and Science*(38), 51-61.
- Sak, U. (2016). EPTS curriculum model in the education of gifted students. *Anales De Psicología/Annals of Psychology*, 32(3), 683-694.
- Sak, U. (2018). *Üstün Yeteneklilerin Tanınması*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Sak, U., Ayas, M. B., Bal Sezerel, B., Öpengi, E., Özdemir, N. N., & Demirel Gürbüz, Ş. (2015). Ürkiye’de Üstün Yeteneklilerin Eğitiminin Eleştirel Bir Değerlendirmesi. *Türk Üstün Zeka ve Eğitim Dergisi*, 5(2), 110-132.
- Simonton, D. K. (2005). Giftedness and genetics: The emergenic-epigenetic model and its implications. *Journal for the Education of the Gifted*, 28(3-4), 270-286.

- Sözel, H.K., Öpengin, E., Sak, U. Karabacak, F. (2018). The discriminant validity of the Anadolu-Sak Intelligence Scale (ASIS) for gifted and other special education groups. *Turkish Journal of Giftedness and Education*, 8(2), 160-180.
- Sternberg, R. J., Jarvin, L. & Grigorenko, E. L. (2011). *Explorations in giftedness*. NewYork: Cambridge University Press.
- Sternberg, R. J. ve Zhang, L. F. (1995). What do we mean by giftedness? A pentagonal implicit theory. *Gifted Child Quarterly*, 39(2), 88-94.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On Birinci Kalkınma Planı*. Ankara.
- TBMM. (2012). *Türkiye Büyük Millet Meclisi üstün yetenekli çocukların keşfi, eğitimleriyle ilgili sorunların tespiti ve ülkemizin gelişimine katkı sağlayacak etkin istihdamlarının sağlanması amacıyla kurulan Meclis araştırması komisyonu raporu*. Ankara.
- Tekden, K. (2017). *Yerüstü Hazinelerimiz*. İstanbul: TÜZDEV Yayınları.
- Tomlinson, C. A., Kaplan, S. N., Renzulli, J. S., Purcell, J., Leppien, J., & Burns, D. E. (2002). *The parallel curriculum: A design to develop high potential and challenge high-ability learners*. Thousand Oaks, CA: Corwin.